

Luiro Sanna-Kaisa & Majala Elisa

HARMAAN TALOUDEN TORJUNTA VEROTUKSEN NÄKÖKULMASTA

Harmaa talous, musta tulevaisuus –luennon vaikuttavuus tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen

HARMAAN TALOUDEN TORJUNTA VEROTUKSEN NÄKÖKULMASTA

Harmaa talous, musta tulevaisuus –luennon vaikuttavuus tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen

Luiro Sanna-Kaisa & Majala Elisa
Opinnäytetyö
Kevät 2015
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Laskentatoimi

Tekijät: Luiro Sanna-Kaisa & Majala Elisa

Opinnäytetyön nimi: Harmaan talouden torjunta verotuksen näkökulmasta

Työn ohjaaja: Leena Yrttiaho

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2015

Sivumäärä: 62 + 11

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka Harmaa talous, musta tulevaisuus – viestintäkampanjan luento vaikuttaa Oulun ammattikorkeakoulun taloushallinnon tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen. Työn toimeksiantajana toimii Verohallinto. Aihe on opinnäytetyön tekohetkellä ajankohtainen, sillä harmaan talouden torjuntaan on kiinnitetty viime aikoina yhä enemmän huomiota ja sen torjuntaan kehitetään jatkuvasti uusia keinoja. Harmaan talouden torjunta on myös yksi hallituksen kärkihankkeista. Tutkimusongelmaa lähestytään selvittämällä opiskelijoiden suhtautumisista harmaaseen talouteen liittyviin tilanteisiin ennen ja jälkeen luennon tehtävillä kyselyillä.

Työn tietoperustassa kerrotaan ensin lyhyesti harmaasta taloudesta, sen vaikutuksista ja seurauksista. Tämän jälkeen kerrotaan verotukseen liittyvistä keinoista, joilla harmaata taloutta pyritään torjumaan. Muut kuin verotukselliset keinot on jätetty rajauksen ulkopuolelle. Aineisto on kerätty pääasiassa alan kirjallisuudesta, useista eri laeista ja hallituksen esityksistä sekä Verohallinnon internet –sivuilta.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena, jossa tiedonkeruumenetelmänä käytimme kyselytutkimusta. Opiskelijoille tehtiin lähes samansisältöinen kysely ennen ja jälkeen Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanjan luennon, joiden tarkoituksena oli mitata luennon aikaansaamaa mahdollista muutosta opiskelijoiden veronmaksuymyönteisyydessä. Kysely tehtiin Webropol –ohjelmalla ja se lähetettiin ensimmäisen kyselyn yhteydessä 116 oppilaalle ja toisen kyselyn yhteydessä 126 oppilaalle.

Tutkimustuloksista selviää, että luento vaikutti opiskelijoiden veronmaksuymyönteisyyteen positiivisesti. Vertailtaessa monivalintakysymysten vastauksia ennen luentoa ja luennon jälkeen, voidaan jokaisen kysymyksen vastauksien todeta muuttuneen kielteisempään suuntaan harmaata taloutta kohtaan. Avointen kysymysten vastaukset tukevat tätä johtopäätöstä.

Avoimien kysymysten vastausten perusteella etenkin Tullin ja Poliisin luennot olivat mielenkiintoisia ja toivat opiskelijoille uutta tietoa. Useat mainitsivat luennon herättäneen pohtimaan asioita uudella tavalla. Sen sijaan osa opiskelijoista olisi kaivannut Verohallinnon osuuteen lisää käytännön esimerkkejä ja esittelijöiden parempaa perehtymistä kohderyhmään. Muokkaamalla luentoa yhä enemmän kohderyhmälähtöiseksi, voitaisiin mahdollisesti saada aikaan vielä enemmän muutosia asenteisiin.

Asiasanat: harmaa talous, tradenomi, verotus, veronkierto, pimeä työ, Musta tulevaisuus -luento

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Financial Administration

Authors: LUIRO Sanna-Kaisa & Majala Elisa

Title of thesis: Prevention of the Black Economy from the Viewpoint of Taxation

Supervisor: Leena Yrttiaho

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2015

Number of pages: 62 + 11

The aim of the study is to examine how the lecture called Harmaa talous, musta tulevaisuus influences the students' attitudes towards paying taxes. The lecture was about the effects of the black economy on future and it was given to students at Oulu University of Applied Sciences. The target group is second and third year finance students in Degree Programme in Business Economics. The subject is topical because many new ways have recently been developed to prevent the black economy and it is also one of the government's main goals. The thesis was commissioned by the Tax Administration.

The theoretical framework focuses on the taxation methods aimed at preventing the black economy for example increased tax inspections and reverse value added taxation in different industries. The framework is based on laws, the government proposals, literature and webpages of the Tax Administration. The empirical part deals with the results and our conclusions of the study. The approach of the study is case study and the research material is collected by using quantitative survey.

The survey included two enquiries: one approximately a month before the lecture and the other approximately a month after. Both enquiries contained four multiple choice questions and one open question. The first enquiry was sent to 116 BBA students and the second to 126 BBA students. Based on the results, the BBA students' attitudes towards paying taxes improved after the lecture. The influence of the lecture can be seen almost in every multiple choice questions by increased negativity towards the black economy. The knowledge about the methods to prevent the black economy was extensive even before the lecture and there was no drastic change after it. The only significant change was in naming the methods: their descriptions became more detailed compared to the first enquiry.

According to the answers, the part of the lecture the BBA students considered most interesting and informative was lectures by the Customs and The Police. By contrast they felt that the lecture by the Tax Administration did not bring any new information and more practical examples were expected. Revising the lecture into a more suitable form for the target group could bring out more changes in their attitudes.

Keywords: the black economy, Bachelor of Business Administration, taxation, tax evasion, undeclared work

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	HARMAA TALOUS	8
2.1	Fiskaalinen ja kansantaloudellinen käsite	10
2.2	Kriittiset alat	10
2.3	Vaikutukset	12
2.4	Seuraamukset	13
3	VEROTUKSEN KEINOT HARMAAN TALOUDEN TORJUNNASSA	15
3.1	Ennakoiva ohjaus ja neuvonta.....	18
3.2	Rekisterit.....	18
3.3	Kuitintarjoamisvelvollisuus.....	21
3.4	Kotitalousvähennys	22
3.5	Veronumero.....	24
3.6	Rakentamiseen liittyvä tiedonantovelvollisuus	25
3.7	Kuljetusalan tilaajan selvitysvelvollisuus	27
3.8	Käänteinen arvonlisäverovelvollisuus.....	28
3.8.1	Rakennusalan käänteinen arvonlisäverovelvollisuus	28
3.8.2	Metalliriemun ja -jätteen myynnin käänteinen arvonlisäverovelvollisuus.....	30
3.8.3	Tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen käänteinen arvonlisäverovelvollisuus	31
3.9	Verotarkastukset.....	33
3.9.1	Verotarkastuskertomus	34
3.9.2	Verotarkastuksissa ilmenneet havainnot.....	34
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	38
4.1	Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanja.....	38
4.2	Tutkimusmenetelmät	39
5	TUTKIMUSTULOKSET	41
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
7	POHDINTA	52
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	63

1 JOHDANTO

Harmaata taloutta on torjuttu Suomessa vuodesta 1996 lähtien erilaisten talousrikostorjuntaohjelmien avulla. Harmaan talouden torjunta on myös yksi hallituksen kärkihankkeista: se hyväksyttiin tammikuussa 2012 kuudennen harmaata taloutta ja talousrikollisuutta ehkäisevän torjuntaohjelman, johon kuuluu yhteensä 22 hanketta. Hankkeiden tarkoitus on edistää laillista yritystoimintaa ja tervettä kilpailua. Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanja on yksi näistä hankkeista. (Kampanjainfo 2014, viitattu 2.12.2014.)

Opinnäytetyön tutkittavana ilmiönä on Harmaa talous, musta tulevaisuus -viestintäkampanjan luennon vaikuttavuus Oulun ammattikorkeakoulun taloushallinnon toisen ja kolmannen vuoden tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen. Tutkimuksemme toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tapaustutkimuksena, jossa tiedonkeruumenetelmänä käytämme kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen kuuluvaa kyselylomaketta. Vaikuttavuutta tutkitaan kahdella kyselyllä, joista ensimmäinen tehdään ennen ammattikorkeakoululla toteutettavaa kampanjan luentoa ja toinen noin kuukausi luennon jälkeen. Koska kyselyt laaditaan yhteistyössä toimeksiantajamme Verohallinnon kanssa, lähetämme laatimamme kyselyt toimeksiantajamme edustajalle kommentoitavaksi ennen varsinaisten kyselyiden toteuttamista opiskelijoille. Kyselyiden vastaukset pyrimme analysoimaan laadullisesti. Kyselyillä pyritään saamaan vastaus tutkimuskysymykseen: kuinka Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanjan luento vaikuttaa opiskelijoiden veromyönteisyyteen? Toimeksiantajamme toiveena on, että luennon vaikuttavuutta tutkitaan pidemmällä aikavälillä, minkä vuoksi jälkimmäinen kyselyistä päätettiin toteuttaa noin kuukausi luennon jälkeen, eikä esimerkiksi heti luennon päätyttyä. Käytettävissä olevasta ajasta ja omasta valmistumisaikataulusta johtuen ensimmäisen ja toisen kyselyn välissä olevaan aikaan emme pystyneet varaamaan kuukautta pidempää aikaa.

Opinnäytetyön viitekehys koostuu harmaan talouden torjunnan keinoista, niiden sisällöstä sekä merkityksestä harmaan talouden torjunnassa. Toiseen tutkimuskysymykseemme, mitä keinoja verotuksella on harmaan talouden torjunnassa, paneudumme luvussa kolme. Teoria pohjautuu suurimmaksi osin lakeihin, hallituksen esityksiin, Verohallinnon ohjeistuksiin ja päätöksiin, sekä Markku Hirvosen, Pekka Lithin ja Risto Waldenin teokseen Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Opinnäytetyön laajuudesta ja käytettävissä olevasta ajasta sekä harmaan talouden laajasta ilmiöstä ja käsitteestä johtuen rajauksen tekeminen työssämme on erityisen tärkeää. Olemme

rajanneet työmme ulkopuolelle laittoman talouden, johon kuuluu esimerkiksi huumaus- ja dopingaineiden laitton kauppa sekä paritustoiminta, sillä laitonta taloutta ei lähtökohtaisesti lueta kuuluvaksi harmaaseen talouteen. Emme ole myöskään käsitelleet teoriassa piraattituotteita, vaikka kyselyt sisältävät tähän liittyvän monivalintakysymyksen.

Aiheemme valintaan vaikuttivat oma mielenkiinto aihetta kohtaan sekä toimeksiantajamme tarpeet aiheen tutkimiselle. Tutkimuksen tarkoituksena on antaa toimeksiantajalle tietoa, miten ammattikorkeakoulun tradenomiopiskelijat kokevat luennon antaman informaation sekä vaikuttaako se heidän veromyönteisyyteensä. Pyrkimyksenä on myös antaa ideoita, kuinka luentoa voisi mahdollisesti saattaa jopa enemmän vaikuttavampaan muotoon kohderyhmä huomioon ottaen.

2 HARMAA TALOUS

Harmaa talous määritellään yhteiskunnallista ilmiötä koskevaksi käsitteeksi, vaikka usein se tähtäisi myös rikoksen tunnusmerkit ja voisi näin ollen olla myös rikosoikeudellinen käsite (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015). Harmaan talouden selvitysyksiköstä annetun lain määritelmän mukaan harmaalla taloudella tarkoitetaan ”organisaation sellaista toimintaa, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen taikka Tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi” (Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä 1207/2010 2§). Laiminlyönnin tekee harmaaksi taloudeksi laiminlyönnin tarkoitus; ollakseen harmaata taloutta laiminlyönnin on oltava tehty verojen ja lakisääteisten maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi. Tästä syystä vahingossa tehdyt tai esimerkiksi maksukyvyttömyydestä johtuvat laiminlyönnit eivät ole harmaata taloutta, sillä niiden tarkoituksena ei ole ollut välttää maksuvelvoitteiden maksamista tai saada perusteettomia palautuksia. Maksukyvyttömyys voi kuitenkin johtaa harmaaseen talouteen, jos maksukyvytön esimerkiksi laiminlyö ilmoitusvelvoitteitaan välttääkseen veron suorittamista ja lisävelkaantumista. (Oulasvirta, Kihn, Mänttari & Wacker 2013, 154.)

Harmaan talouden määrästä on hankala saada konkreettista tietoa ja siitä onkin saatu hieman erilaisia arvioita riippuen tutkimuksesta. Tunnetuimman makroekonomistin professori Friedch Schneiderin mukaan harmaan talouden osuus Suomen bruttokansantuotteesta on laskukaavojen mukaan vähän alle 14 %. Eduskunnan teettämän tutkimuksen mukaan, jossa Verotusneuvos Markku Hirvonen oli mukana, arvio on 5,5–7,5 %. Euroopan Unionin tekemän kyselytutkimuksen tulokset olivat taas täydessä ristiriidassa Schneiderin tulosten kanssa, joten Euroopan Unionin tutkimuksen tuloksia ei ole sittemmin käytetty. Tutkimusten väljyyksien takia on hieman hankala arvioida, onko harmaa talous kasvamassa vai vähentymässä Suomessa. Kansainvälisen taantuman aikana paine epärehellisiin kilpailukeinoihin kuitenkin kasvaa. Kasvanut kilpailu urakoista ja sopimuksista houkuttaa yrityksiä alentamaan hintoja esimerkiksi maksamalla pimeitä palkkoja. Toisaalta noususuhdanteessa työvoimapulan kasvu houkuttelee työvoiman hankintaan keinoilla millä tahansa. Taloudellisen taantuman aikana harmaaseen talouteen kiinnitetään myös vähemmän huomiota nousukauteen verrattuna. (Koistiainen 2013, 4–6.)

Kaiken kaikkiaan harmaan talouden määrän on Suomessa suuruusluokaltaan merkittävä. Suomessa harmaan talouden määrän on huomattu kasvavan etenkin työvoimavaltaisilla toimialoilla. Harmaa talous on myös kansainvälistynyt, sillä suomalaiset työmarkkinat tarvitsevat työvoimaa ulkomailta. Ulkomaisten yritysten ja työvoiman käyttöön liittyvät kysymykset nousevat esiin harmaan talouden yhteydessä lähinnä tilanteissa, jossa ulkomainen työskentelee Suomessa ulkomaisen yrityksen vuokraamana tai ulkomaisen aliurakoitsijan palveluksessa. Myös kansainvälisessä sijoitustoiminnassa harmaasta taloudesta johtuvat verotappiot ovat kasvaneet eduskunnan teettämän tutkimuksen mukaan. (Valtionvarainministeriö 2012, viitattu 15.12.2014; Oulasvirta ym. 2013, 154–155.)

Harmaa talous liittyy monissa tapauksissa käteiskauppaan, mutta sillä on myös muita ilmeneismuotoja. Harmaata taloutta on esimerkiksi työn tekeminen ilman verokorttia, sosiaalietuuksien väärinkäyttö, asunnon korjauksen yhteydessä pimeästi maksetut korvaukset sekä yritystoiminta, jossa jätetään maksamatta verot ja muut lakisääteiset maksut. (Mitä on harmaa talous ja talousrikollisuus? 2014, viitattu 30.12.2014.) Yleisiä menettelyllisiä virheitä harmaan talouden tapauksissa ovat puuttuvat tuntilistat, puutteelliset sopimukset ja yhteyshenkilötiedot, joiden perusteella aliurakointiketjun aitouden luotettava arviointi vaikeutuu (Orjala 2015, 29). Harmaassa taloudessa yleistä on myös toiminta, jossa käytetään lain vastaisella tavalla hyödyksi liiketoiminnan eri rakenteita. Esimerkiksi niin sanotussa saattohoitotoiminnassa maksuhäiriöiden tai uhkaavan konkurssin vuoksi yritys siirretään alkuperäisten omistajien toimesta bulvaaneille eli välikäsille, jotta harmaan talouden toimet eivät paljastuisi. Edellä mainittua toimintaa ovat myös niin sanotut lyhyen elinkaaren yritykset, joiden tarkoituksena on vältellä julkisoikeudellisia maksuja. Harmaaseen talouteen liittyvä toiminta jää usein piiloon, sillä uhrit voivat olla tietämättömiä heihin kohdistuneesta vahingosta. Yleisiä tilanteita ovat myös tapaukset, joissa henkilö on esimerkiksi tietoisesti hyväksynyt työskentelevänsä pimeästi ilman sosiaalimaksun kertymistä. Edellä mainitussa tapauksessa henkilö vaikuttaa itse siihen, ettei toiminta tule julki. Harmaan talouden toimintatapoja pidetään usein täysin normaaleina eikä lainkaan rikollisina tapoina. (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.)

Suurin osa harmaasta taloudesta paljastuu verotarkastusten avulla, kun puolestaan ulkomaankauppaan liittyvä harmaa talous tulee julki Tullin tiedustelu- ja valvontatoimissa ja sen suorittamissa verotarkastuksissa. Harmaa talous, joka liittyy vakavampaan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen, tulee esille erityisesti Poliisin muihin rikoksiin liittyvässä tutkinnassa. Rehelliset elinkeinonharjoittajat ja muu yhteiskunta ovat myös suuressa asemassa harmaan talouden paljastumi-

nessa. Heiltä saadut vihjeet liittyvät pääasiassa tulojen salaamiseen tai pimeiden palkkojen maksamiseen. Vuosien 2007–2009 aikana Verohallinto kirjasi yli 3.000 vihjettä tai ilmiantoja tulleiksi yksityishenkilöiltä, yrityksiltä tai muilta viranomaisilta. (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 264.)

2.1 Fiskaalinen ja kansantaloudellinen käsite

Harmaata taloutta määriteltäessä käytetään yleisesti kahta käsitettä: fiskaalinen ja kansantaloudellinen harmaa talous. Harmaaseen talouteen ei lähtökohtaisesti lueta kuuluvaksi laissa kriminalisoitua laittomien hyödykkeiden tuotantoa, mustaa taloutta, jota on esimerkiksi huumausainekauppa ja paritustoiminta. (Hirvonen ym. 2010, 24, 27.)

Fiskaalisella harmaalla taloudella tarkoitetaan toimintaa, joka itsessään on laillista, mutta joka tapahtuu viranomaisilta salaa tai siitä saatava tulo salataan verojen ja maksujen välttämiseksi. Fiskaalisen käsitteen ulkopuolelle jää kokonaisuudessaan musta talous. Salatut pääomatulot sekä yksityisten henkilöiden ja yritysten saamat, verotuksen ulkopuolelle jäävät veronalaiset tulot puolestaan kuuluvat fiskaalisen käsitteen piiriin, mikä tekee siitä tässä suhteessa tarkemman verrattuna kansantaloudelliseen käsitteeseen. (Hirvonen ym. 2010, 30.)

Kansantaloudellisella harmaalla taloudella tarkoitetaan tuotannollista toimintaa, joka jää pois bruttokansantuotelaskelmista eikä ole mukana kansantalouden tilinpidossa (Verohallinto 2011a, viitattu 1.12.2014). Kansantalouden tilinpidolla tarkoitetaan laajaa, tilastoihin perustuvaa kokonaisjärjestelmää, jonka tarkoituksena on kuvata kansantalouden toimintaa kokonaisvaltaisesti, järjestelmällisesti ja kansainvälisten suositusten mukaisesti. Tunnetuin tunnusluku on bruttokansantuote. (Tilastokeskus 2013, viitattu 1.12.2014.) Kansantalouden tilinpidossa tuotannolliseen mustaan talouteen ei lueta kuuluvaksi muun muassa varkauksia ja kiristyksiä, koska niiden ei katsota lisäävän itse tuotannon arvoa. Harmaata taloutta mitataan kansantaloudellisessa käsitteessä kansantuotelaskelmista puuttuvana tuotantona, kun taas fiskaalisessa käsitteessä kyse on verotuksen ulkopuolelle jätetyistä veronalaisista tuloista. (Hirvonen ym. 2010, 27, 30.)

2.2 Kriittiset alat

Harmaan talouden kannalta kriittisiä toimialoja ovat rakennusala, majoitus- ja ravitsemisala, kuljetusala, siivous- ja kunnossapitoalat, parturi- ja kampaamoala sekä kauneudenhoitopalvelut. Kriit-

tisiä toimialoja yhdistää alojen työvoimavaltaisuus ja pimeään työvoiman käyttö. Harmaan talouden yleinen muoto on kassan ohimyynti eli tuloja ei viedä asianmukaisesti kirjanpitoon. (Verohallinto 2013c, viitattu 17.11.2014.)

Rakennusalalla harmaa talous on viime vuosina kansainvälistynyt ja sen vakavuusaste on noussut (Verohallinto 2014d, viitattu 17.11.2014). Ala on otollinen kasvualusta harmaalle taloudelle, sillä työ on usein projektiluontoista ja työvoiman tarve on suurta (Harmaa talous rakennusalalla 2014, viitattu 2.12.2014). Rakennusalalla harmaata taloutta arvioidaan esiintyvän kansantaloudellisesti eniten suurten rakennustyömaiden aliurakkaketjuissa. Tuotantotoiminnan erikoistumisen myötä rakennusalalla saattaa muodostua hyvinkin pitkiä aliurakointiketjuja, jonka seurauksena osapuolten vastuut hämärtyvät. Ketjuissa arvonlisäverot, ennakonpidätykset ja sosiaaliturvamaksut hoidetaan tiettyyn pisteeseen saakka, jonka jälkeen velvoitteista voidaan luistaa. Korkea aliurakointiaste muodostaakin keskeisen haasteen rakennusalan harmaan talouden torjuntaan. (Hirvonen ym. 2010, 69; Kankaanranta & Muttilainen 2010, 15.)

Ravintola-alalla harmaa talous on ongelma pikkuravintoloissa, pubeissa ja suurkaupungeissa. Alan harmaan talouden tyypillisimpiä ilmenemismuotoja ovat pimeästi maksetut palkat, veronkierro ja ohimyynti. (Harmaa talous ravintola-alalla 2014, viitattu 2.12.2014.) Veroja vältetään myös käyttämällä lyhyen elinkaaren yrityksiä. Tällöin ravintolayrityksen nimi vaihtuu usein tiheästi, vaikka omistaja ja paikka eivät muutu. (MaRa 2014, viitattu 30.11.2014.)

Kuljetusalaan liittyy vahva kansainvälinen osuus, vaikka harmaa talous on osittain salattuja tuloja ja pimeitä palkkoja myös kotimaassa (Hirvonen ym. 2010, 116). Tavaraliikenteessä harmaa talous ilmenee muun muassa pimeään työvoiman käyttönä, ulkomaalaisten liikennöitsijöiden laittomana toimintana ja pimeinä kuljetuksina. Rikkomukset koskien tieliikennettä ja sosiaalisäädöksiä ovat myös osa kuljetusalan harmaata taloutta. (Harmaa talous kuljetusalalla 2014, viitattu 2.12.2014.)

Siivouspalvelualan kustannusrakenteen ja hintakilpailutilanteen vuoksi alalla on riski harmaan talouden toimintaan. Riskiä lisäävät alalla työvoimakustannusten suuri osa sisäisistä kustannuksista, suuri alalla työskentelevien vaihtuvuus ja työntekijöiden kouluttamattomuus. Myös *parturi- ja kampaamoala* sekä *kauneudenhoitopalvelut* ovat ohimyyntin riskialoja. Aloille on ominaista, että palveluita myydään suoraan kuluttajalle ja käteismaksujen osuus myynnistä on suuri. (Verohallinto 2013c, viitattu 17.11.2014.)

2.3 Vaikutukset

Harmaan talouden vaikutukset ulottuvat yhteiskunnan eri puolille. Kuviossa yksi on esiteltyä harmaan talouden piirissä toimivan yrityksen varsin laaja vaikutuspiiri. Selkeimmin se aiheuttaa valtiolle sekä suoria että välillisiä vaikutuksia verotulojen menetysten ja sosiaaliturvamaksujen vähenemisen myötä. Nämä yhteiskunnan taloudelliset menetykset ovat vuosittain arviolta 4–6 miljardia euroa. Lakisääteisten maksujen ja vahingonkorvausten perinnän epäonnistuminen jättävät kustannukset yhteiskunnan maksettaviksi. (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.) Seurauksena valtion talous heikkenee ja julkisten peruspalveluiden rahoitus vaikeutuu (Hirvonen ym. 2010, 52). Rahassa mitattavien vahinkojen lisäksi harmaan talouden hiljainen hyväksyminen murentaa yhteiskuntamoraalia, kansalaisten luottamusta järjestelmiin, taloudellisen toiminnan pelisääntöjä sekä yhteiskunnan kykyä ylläpitää niitä (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015).

KUVIO 1. Harmaan talouden vaikutuspiiri (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015)

Harmaa talous vaikeuttaa rehellisesti toimivien yrittäjien yritystoimintaa. Sen myötä palvelujen hintataso laskee, kilpailu vääristyy ja koko toimiala pakotetaan lähemmäksi epäterveitä toimintatapoja. Yritysten välisestä kilpailusta tulee epätasapuolista, kun rehellinen yrittäjä ei pysty tarjoamaan tuotetta yhtä edullisesti kuin veroja tai maksuja laiminlyövä yrittäjä. (Hirvonen ym. 2010, 52;

Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.) Tämän seurauksena rehellisesti verot ja maksut maksava yrittäjä voi menettää sopimukset epärehellisesti toimivalle yrittäjälle (Koistiainen 2013, 4). Ääritapauksessa rehellisten yrittäjien on lopetettava kannattamaton toiminta tai he kokevat olevansa pakotettuja säännöistä laistamiseen, jotta toimintaa kannattaa jatkaa. Epärehellisen yrittäjän lisäksi riskejä kohdistuu myös yrityksen yhteistyökumppaneihin. Lisäksi harmaa talous vähentää investointimahdollisuuksia ja hidastaa koko toimialan kehitystä. (Hirvonen ym. 2010, 52; Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.)

Harmaan talouden työpaikoilla työntekijöitä voidaan kohdella lainvastaisesti, sillä harmaaseen talouteen yhdistetään huonot työolot ja niistä aiheutuvat terveydelliset riskit, heikot etenemismahdollisuudet ja riittämätön sosiaalinen suojele. Ongelma on myös sosiaalinen, sillä ilman verokorttia työtä tekevä menettää virallisella työsopimuksella työskentelemiseen sisältyvät edut, kuten eläkkeen kertymisen, koulutusmahdollisuuden ja statuksen kehittymisen. (Hirvonen ym. 2010, 52.) Jos tapaturmavakuutusta ei ole, saattaa mahdollisen työtapaturman seuraukset yksittäisille ihmisille ja heidän läheisilleen muodostua odotettua rankemmiksi (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015).

Harmaan talouden vaikutukset kuluttajaan tulevat esille huonon laadun lisäksi vastuuttomasta yritystoiminnasta aiheutuvina taloudellisina menetyksinä. Jos jokin menee pieleen tehdyssä kaupassa, pimeää työvoimaa käytettäessä kuluttajalta puuttuu oikeussuoja. Ostoksen hyvittäminen voi olla vaikeaa, jos dokumentteja työn sisällöstä ei ole ja reklamaatiota tehdessä kertakäyttöyri-tyks on saattanut jo lopettaa toimintansa. (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.)

Ympäristö voi joutua harmaan talouden uhriksi esimerkiksi silloin, kun jätehuoltomaksuja välte- tään jättämällä jätteet luontoon. Laittomat kaatopaikat aiheuttavat kustannuksia alueiden siivoa- misesta. Luonnon pilaantumisen myötä lähialueen asukkaat kärsivät elämänlaatuun ja jopa ter- veyteen kohdistuvista riskeistä, mikä puolestaan voi aiheuttaa luonnon virkistyskäytön vähene- mistä ja edelleen alueen tulojen menetyksiä. (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015.)

2.4 Seuraamukset

Harmaaseen talouteen liittyvä lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyönti voi aiheuttaa ainoastaan hallinnollisen seuraamuksen, kuten esimerkiksi maksuvelvollisuuden (Verohallinto 2014i, viitattu

6.1.2015). Siihen kuuluu kuitenkin myös tekoja, jotka aiheuttavat vankeutta tai sakkoja. Tällaisia tekoja ovat esimerkiksi palkan ilmoittamatta jättäminen verotukseen, väärän tiedon antaminen ulosottoviranomaiselle tai tiedon salaaminen sitä kysyttäessä omaisuuden salaamiseksi. Rikoksen tehnyt henkilö menettää rikoksella saavuttamansa taloudellisen hyödyn eli hän joutuu esimerkiksi palauttamaan rahat valtiolle. Yrittäjä voidaan määrätä myös liiketoimintakieltoon, jos tämä esimerkiksi jättää maksamatta laissa säädetyt maksut. (Rangaistukset 2015, viitattu 6.1.2015.)

Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä 1) yksityinen elinkeinonharjoittaja - - 2) avoimen yhtiön yhtiömies, kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies ja eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsen; sekä 3) se, joka on yhteisön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana - - samoin kuin se, joka tosiasiallisesti johtaa yhteisön tai säätiön - - toimintaa (Määttä 2013, 165).

Liiketoimintakielto voidaan määrätä jos yrittäjän liiketoimintaan on liittynyt olennainen lakisääteisten velvoitteiden laiminlyönti sekä rikollinen menettely, jota ei voida pitää vähäisenä. Kielto kestää vähintään kolme vuotta ja enintään seitsemän vuotta, jona aikana henkilö ei voi pyörittää tai perustaa uutta yritystä. Mikäli kieltoa ei noudateta, voi tästä seurauksena olla sakkoja tai vankeusrangaistus. (Hirvonen ym. 2010, 281.)

Velan jäädessä maksamatta sitä aletaan periä ulosotossa. Ulosoton avulla pannaan täytäntöön oikeuden antamia tuomioita ja peritään suoraan ulosottokelpoisia saatavia, kuten sakkoja ja veroja. Perintää suoritetaan velallisen tuloista, rahavaroista ja omaisuudesta. Jos esimerkiksi velallisen varattomuudesta johtuen velkaa ei pystytä perimään edes ulosotossa seuraa siitä luottorekisteriin maksuhäiriömerkintä, joka säilyy 3–4 vuotta. (Mitä ulosotto on – ja onko sillä jotakin tekemistä harmaan talouden kanssa? 2015, viitattu 7.1.2015.)

Jos velkoja jää maksamatta riittävän paljon ja yrityksen todetaan maksukyvyttömäksi, päättyy yritystoiminta konkurssiin. Konkurssin taustalta löytyy usein maksamattomia veroja, lakisääteisten maksujen selviä tahallisia laiminlyöntejä ja joissain tapauksissa talousrikollisuutta. (Konkurssilaki 120/2004 1:1.1§; Konkurssi 2015, viitattu 7.1.2015.) Tuomioistuimen päätettyä konkurssista ja määrättyä pesänhoitajan, koko yrityksen omaisuus myydään velkojen kattamiseksi (Konkurssilaki 120/2004 8:1.1§; Konkurssi, viitattu 7.1.2015). Konkurssissa tehdään myös laajempi selvitys, jossa muun muassa kirjanpito tarkistetaan sekä arvioidaan tulisiko yrittäjä asettaa liiketoimintakieltoon (Konkurssi 2015, viitattu 7.1.2015).

3 VEROTUKSEN KEINOT HARMAAN TALOUDEN TORJUNNASSA

Harmaan talouden torjunta on yksi hallituksen kärkihankkeista. Vuosien 2012–2015 tehostetun harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimintaohjelman tavoite on harmaan talouden väheneminen sekä laillisen yritystoiminnan ja terveen kilpailun tukeminen. Toimintaohjelman tarkoitus on turvata verojen ja maksujen kertyminen, julkisten palveluiden säilyminen ja julkisten palveluiden rahoituksen varmistaminen. Toimintaohjelmaan sisältyvien 22 eri hankkeen avulla pyritään ennaltaehkäisemään harmaata taloutta, korottamaan harmaan talouden toiminnan kiinnijäämisriskiä ja lisäämään viranomaisten reagoitavalmiutta harmaan talouden paljastamisessa. Toimintaohjelman verotukseen liittyviä valmistuneita hankkeita ovat veronumero, rakentamiseen liittyvä tiedonantovelvollisuus, kuitintarjoamisvelvollisuus, verovelkarekisteri ja harmaan talouden ja talousrikollisuuden vastainen tiedotuskampanja. (Valtionvarainministeriö 2012, viitattu 15.12.2014.)

Toiminta-ohjelmassa huomiota kiinnitetään harmaan talouden laajenemisen riskiä kasvattavaan lainsäädäntöön. Lainsäädäntöä valmisteltaessa pyritään huolehtimaan, että lainsäädäntö estää veronkiertämisen luonteisen verosuunnittelun. Lainsäädäntömuutoksissa korostuu yritysten vastuu harmaan talouden torjumisessa. Yrityksiä ohjataan valitsemaan yhteistyökumppaneita, jotka ovat luotettavia ja hoitavat lakisääteiset velvoitteensa. Toimenpiteiden avulla yritysten omavalvontamahdollisuudet, viranomaistoiminta ja yhteiskunnan voimavarojen käyttö tehostuu. Samalla kun edellytykset harmaan talouden toimintaan vähenevät, toimintaedellytykset rehelliseen yritystoimintaan paranevat. (Valtionvarainministeriö 2012, viitattu 15.12.2014.)

Toimintaohjelma on jatkoa viidelle aikaisemmalle hallituksen harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimintaohjelmalle, johon hallitus on myöntänyt erillistä määrärahaa 20 miljoonaa euroa. Toimintaohjelmissa jatkuvuutta pidetään tärkeänä, sillä talousrikosten tekemahdollisuudet kehittyvät koko ajan taloudellisen, yhteiskunnallisen, kansainvälisen ja teknisen toimintaympäristön muuttuessa. Toimintaohjelmaan sisältyvien lainsäädäntöhankkeiden ja valvonnan lisäämisen avulla tavoitellaan 300–400 miljoonan euron verojen ja sosiaalivakuutusmaksujen lisäystä, rikosvahinkojen estämistä ja takaisinsaataa rikoshyötyä. (Valtionvarainministeriö 2012, viitattu 15.12.2014.)

”Harmaan talouden torjunta on monikerroksinen prosessi, joka ei onnistu minkään viranomaisen omin voimin eikä ylipäättään pelkästään viranomaisvoimin” (Hirvonen ym. 2010, 258). Harmaan talouden torjunta edellyttää laaja-alaista viranomaisyhteistyötä sekä kansallisesti että kansainvälisesti (Valtionvarainministeriö 2012, viitattu 15.11.2014). Harmaan talouden paljastaminen, siihen puuttuminen ja sen torjuminen vaatii useiden eri viranomaisten asiantuntemuksen ja tietojen yhdistämistä. Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa on pyritty mahdollistamaan parantamalla siihen liittyviä säännöksiä. Tästä huolimatta siinä on edelleen ongelmia ja viranomaisyhteistyötä olisi hyvä tehostaa. Eri viranomaisten välillä on kulttuuri- ja asenne-eroja ja lisäksi resurssipula on saanut viranomaiset keskittymään omiin päätavoitteisiinsa. Esimerkiksi Ruotsissa yhteistyö on paljon aktiivisempaa ja toimivampaa. Harmaan talouden torjunnassa mukana olevia viranomaisia ovat muun muassa aluehallintovirastot, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira), Verohallinto, Tulli, Ulosotto, Finanssivalvonta ja Poliisi. (Verohallinto 2014i, viitattu 6.1.2015; Koistinen 2013, 6.)

Harmaan talouden torjumisessa tärkeä rooli on Verohallinnolla, jonka yksi tärkeimmistä painopistealueista on harmaan talouden torjunta. Verohallinnon harmaan talouden torjunnan tavoitteena on mahdollisimman vähäinen taloudellinen hyöty, korkea kiinnijäämisriski ja riittävän ankarat hallinnolliset tai rikosoikeudelliset seuraamukset. (Verohallinto 2015, viitattu 5.1.2015.) Operatiivisen toiminnon lisäksi Verohallinto edistää harmaan talouden torjuntaa tutkimalla harmaata taloutta sekä tuottamalla ja jakamalla tietoa siitä 1.1.2012 perustetun Harmaan talouden selvitysyksikön toimesta (Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä 1207/2010 1 §). Selvitysyksikkö hankkii tietoja eri viranomaistahoilta, joiden avulla se laatii erilaisia ilmiöselvityksiä koskien harmaan talouden ilmiöitä ja torjuntaa sekä näiden vaikutuksia. Sillä on oikeus saada välttämättömät tiedot selvitysten tekemiseen salassapitosäännösten estämättä. Selvitysyksikkö laatii myös velvoitteidenhoitoselvityksiä viranomaisten pyynnöstä laissa säädettyihin käyttötarkoituksiin. (Määttä 2013, 160; Verohallinto 2015, viitattu 5.1.2015.)

Yksi harmaan talouden tuoton vaikutuskeino ja kannustin siirtyä harmaan talouden puolelle on yleinen verotaso. Tämä huoli on noussut esille etenkin valmisteverokantoja säädettyäessä. Esimerkiksi makeisveroa korotettaessa oltiin huolissaan kasvavasta matkustajatuonnista ja tupakka- ja alkoholiveroa korotettaessa pelättiin kyseisten tuotteiden harmaatuonnin ja salakuljetuksen lisääntyvän. Jos taas kansallisesti esimerkiksi yritysverotusta kiristetään, vaarana on tuotannon-tekijöiden siirtyminen lievemmän verokohtelun maihin ja siirtyminen aggressiivisempaan verosuunnitteluun. Verotason avulla vaikuttamista harmaaseen talouteen on kokeiltu vuoden 2007

alussa voimaan tulleella määräaikaisella arvonlisäveroalennuksen kokeilulla parturi- ja kampaa-mopalvelun alalla sekä pienten korjauspalveluiden alalla. Tällä kertaa arvonlisäveroalennukset päättyivät Suomessa kuitenkin määräaikaisiksi, sillä komission mukaan kokeilu ei tuottanut odotetua tulosta harmaan talouden vähenemisessä ja työllisyyden paranemisessa. Toisaalta eräät kokeilussa olleet jäsenvaltiot pääsivät omista selvityksissään erilaisiin johtopäätöksiin komission kanssa. (Oulasvirta ym. 2013, 166–168.)

Harmaan talouden torjunta koostuu ennaltaehkäisevistä toimista, paljastamis- ja selvittämistoimista sekä laittoman hyödyn takaisin perimisestä. Koska harmaaseen talouteen liittyvät toimenpiteet muuttavat jatkuvasti muotoaan, on vaikuttamiskeinoja tarkasteltava kriittisesti säännöllisin väliajoin ja uusia keinoja kehitettävä. Myöskään torjuntakeinojen vaikuttavuuden jälkiseurantaa ei sovi unohtaa. Epäkohtien jäljittämiseksi on luomassa maaperää vuonna 2010 perustetun Harmaan talouden selvitysyksikön laatimat ilmiöselvitykset. (Oulasvirta ym. 2013, 160–161, 170.)

Vuoden 1995 verolainsäädännön muuttumisen jälkeen verovelvollisen lisäksi myös sivullinen on velvollinen antamaan verotusta varten tietoja koskien toisia verovelvollisia aikaisempaa laajemmin. Samalla mahdolliseksi tulivat yksinomaan vertailutietojen keräämiseksi tehdyt verotarkastukset ja vuonna 2011 vertailutietotarkastus laajeni koskemaan myös luottolaitoksia. Esimerkiksi pankkeihin tehdyt vertailutietotarkastukset tehostavat verovalvontaa erityisesti kansainväliseen sijoitustoimintaan liittyen. 1990-luvulla tuli muutos myös viranomaisten väliseen tietojenvaihtoon, johon salassapitosäännökset olivat olleet esteenä. Säännöksiä muutettiin siten, että Verohallinnon tietojen luovuttaminen toiselle viranomaiselle on mahdollista silloin, kun verotusta toimittaessa ilmenee seikkoja, joiden vuoksi julkisia etuuksia on syytä epäillä väärinkäytetyksi tai lakisääteistä maksuvelvollisuutta havaitaan laiminlyödyn. Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma toteaa valvovien viranomaisten resursseja vahvistettavan, sillä keskeisessä asemassa harmaan talouden torjunnan onnistumisessa on lainsäädännön asettamien velvoitteiden noudattamisen valvonta. Myös kansainvälisiä tietojenvaihtosopimuksia on kehitetty, sillä ne määrittävät viranomaisten oikeuksia pyytää muista maista tarpeellisia tietoja muun muassa verojen määräämiseksi, verosaatavien perimiseksi sekä veroasioiden tutkintaa tai syytteeseenpanoa varten. Muutosten katsotaan olevan hyödyksi Verohallinnolle harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa. (Oulasvirta ym. 2013, 160–161, 170.) Uusimpia lakimuutoksia liittyen harmaan talouden torjuntaan verotuksellisesta näkökulmasta ovat vuonna 2015 voimaan tulleet metalliromun ja -jätteen myynnin sekä tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen käänteinen arvonlisäverovelvollisuus.

3.1 Ennakoiva ohjaus ja neuvonta

Ennakoivan ohjauksen ja neuvonnan sekä hyvän palvelun avulla Verohallinto pyrkii vähentämään verovajeen syntymistä. Asiakas ohjataan ilmoittamaan oikein ennakoivasti, jotta veroasiat hoituisivat mahdollisimman vaivattomasti ja verovalvonta ei häiritsisi yritystä turhaan. Ennakoiva ohjaus ja neuvonta vähentävät virheitä ja auttavat verotuksen lopputuloksen ennakoinnissa. Sen avulla Verohallintoa tuodaan lähemmäs asiakkaita, mielikuvia muutetaan ja avoimuutta lisätään. Asiakkaisiin pyritään vaikuttamaan monien eri kanavien kautta, jotta mahdollisimman harva jättäisi veronsa maksamatta. (Verohallinto 2014k, viitattu 30.11.2014.)

Näkyvimmit ennakoivan ohjauksen kanavat ovat Verohallinnon vero.fi –nettisivut ja puhelinpalvelu. Lisäksi ennakoivaa ohjausta ja neuvontaa toteutetaan sosiaalisessa mediassa. Ensi vuonna suosittu Verohallinnon vastauspalstan Suomi24 -palvelussa korvaa Vero 24 –chat ja Verohallinto tutkii myös tekstiviestien käyttöä yhtenä keinona asiakkaiden lähestymiseen. Verohallinto pyrkii jalkautumaan asiakas- ja sidosryhmätilaisuuksiin, messuille ja oppilaitoksiin, joissa on mahdollista vaikuttaa mahdollisten tulevien yrittäjien veronmaksuymönteisyyteen. (Verohallinto 2014k, viitattu 30.11.2014.)

Yksi esimerkki ennakoivasta ohjauksesta on Harmaa talous, musta tulevaisuus – viestintäkampanja. Lisäksi viime keväänä järjestettiin Verokortti mukaan töihin –kampanja oppilaitoksille. Toukokuussa Verohallinto muistutti sähköpostin välityksellä toisen ja korkea-asteen opiskelijoita verokortin hankkimisesta sähköisesti Verokortti verkossa –palvelun avulla. Kampanjan avulla tavoitettiin kymmeniätuhansia opiskelijoita ja se oli sekä tehokasta että ilmaista. Eri kampanjoiden lisäksi veromyönteisyyteen on pyritty vaikuttamaan järjestämällä oppilaitosviikkoja ammattikouluihin ja varuskuntakiertueita varuskuntiin. (Verohallinto 2014a, viitattu 30.11.2014.) Ennakoivaan ohjaukseen ja neuvontaan panostamisen myötä perinteisen käyntiasioinnin tarve on vähentynyt, kun veroasioita pystytään hoitamaan yhä enemmän netissä ja puhelinpalveluun on panostettu (Verohallinto 2014k, viitattu 30.11.2014).

3.2 Rekisterit

Verohallinto kerää, tallettaa ja käsittelee henkilötietoja verotuksen toimittamista varten. Henkilötiedot talletetaan Verohallinnon tietojärjestelmään, joka jakautuu osarekistereihin. Osarekistereitä

on useita kymmeniä ja niihin lukeutuu esimerkiksi työnantajasuoritusten ja muiden oma-aloitteisten verojen tietokanta ja verotili. Lisäksi Verohallinnolla on useita julkisia rekistereitä, joita ovat esimerkiksi arvonlisäverovelvollisten rekisteri, ennakkoperintärekisteri ja verovelkarekisteri. (Verohallinto 2013d, viitattu 30.12.2014.)

Yritys merkitään Verohallinnon rekistereihin yleensä oman ilmoituksen perusteella. Tämä tapahtuu yritysmuotokohtaisilla Y-lomakkeilla, jotka ovat Verohallinnon ja Patentti- ja rekisterihallituksen yhteisiä. Rekisteröimisedellytysten täytyessä verovelka-, työnantaja- ja arvonlisäverovelvollisten rekisteriin yritys voidaan merkitä myös viranomaisaloitteisesti. Rekisterit auttavat veronalaisten tulojen saattamista Verohallinnon tietoon ja ilmoittamisvelvollisuuden toteutumisen seuraamista. Rekisteröitymisen seurauksena yritys kuuluu jonkinlaisen valvonnan piiriin, vaikka rekisteröinti ei takaakaan yrityksen kaikkien tulojen sisällymistä sen kirjanpitoon. Verovelvollisen rekisteröidyttyä on usein samalla myös toisten verovelvollisten oikeudet ja velvollisuudet kytkettyinä näihin rekisteröinteihin. (Hirvonen ym. 2010, 20–21; Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, viitattu 6.1.2015.)

Harmaan talouden selvitysyksiköllä on käytössä oma selvitystietojärjestelmä. Kyseessä on pysyvä henkilörekisteri, joka sisältää tietoja, joita tarvitaan Harmaan talouden selvitysyksikölle säädettyjen tehtävien suorittamiseksi. Selvitystietojärjestelmällä on kaksi osarekisteriä, joita ovat velvoitteidenhoitoselvitysrekisteri ja ilmiöselvitysrekisteri. (Verohallinto 2013d, viitattu 30.12.2014.)

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä edellyttää monien muiden selvitysten ohessa tilaajaa pyytämään selvityksen siitä, onko yritys merkitty ennakkoperintä-, työnantaja- ja arvonlisäverovelvollisten rekisteriin. Tällä tavalla tilaajan velvollisuus on selvittää, että hänen sopimuskumppaninsa hoitavat lainmukaiset velvoitteensa. Sopimuskumppanin on toimitettava asiasta enintään kolme kuukautta vanhat selvitykset. Lain tavoitteena on harmaan talouden torjunta ja sen tarkoitus on yritysten välisen tasavertaisen kilpailun ja työehtojen noudattamisen edistäminen. (Tilaajavastuu Oy 2014, viitattu 8.1.2015.)

Verovelkarekisteri on osa tehostettua harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan vuosien 2012–2015 toimintaohjelmaa. Hallituksen esitys verovelkarekisteriä koskevasta lainsäädännöstä vahvistettiin 3.10.2014 ja laki astui voimaan 1.12.2014. Julkinen verovelkarekisteripalvelu koskee yrityksiä, yksityisiä elinkeinonharjoittajia ja elinkeinotoimintaa harjoittavia kuolinpesiä Verovelkarekisteristä voi tarkastaa verovelkojen ja kausiveroilmoitusten laiminlyöntien tiedot. Yritysten tie-

dot voi katsoa kuka tahansa, mutta elinkeinonharjoittajien ja elinkeinotoimintaa harjoittavien kuolinpesien tietojen katselu vaatii käyttäjän tunnistautumisen. Verovelkarekisterissä ei näytetä verovelan varsinaista euromäärää, mutta julkaisurajan ylittävistä verovelasta näytetään kyllä/ei –tieto. (Verohallinto 2014h, viitattu 28.12.2014.) Julkaisuraja on aina 10.000 euroa ja sen lisäksi asiasta on pitänyt muistuttaa maksamattomista verovelkoista (Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain muuttamisesta 793/2014 3:20 b §). Verovelan julkaisemisen rekisterissä estää Verohallinnon kanssa tehty maksujärjestely tai tuomioistuimen vahvistama maksujärjestely yrityssaneerauksesta tai velkajärjestelystä. Myös veron täytäntöönpanokielto vaikuttaa verovelan julkaisuun. Ilmoituspuutteista näytettävät tiedot näytetään edellisen kuuden kuukauden ajalta, mutta yhdenkin kuukauden puuttuvat tiedot näkyvät verovelkarekisterissä. (Verohallinto 2014h, viitattu 28.12.2014.) Rekisterimerkintä ei ole lopullinen ja se poistuu, kun verovelkaa on alle julkaisurajan tai ilmoitus on annettu puuttuvalta ajalta (Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain muuttamisesta 793/2014 3:20 c §). Verovelkarekisterin avulla pyritään parantamaan viranomaisvalvonnan toteuttamista ja sen toivotaan olevan kannustimena ilmoitus- ja maksuvelvollisuuden hoitamiseen (Tilisanomat 2014, viitattu 28.12.2014). Lainsäädäntömuutoksella yrittäjiä ja elinkeinonharjoittajia ikään kuin pakotetaan olemaan ajan tasalla verotiliotteen saldosta. Saldon mennessä miinukselle heitä kannustetaan olemaan yhteydessä Verohallintoon ja tekemään maksusuunnitelma häiriömerkinnän estämiseksi.

Ennakkoperintärekisteri on vapaaehtoinen rekisteri, johon voidaan merkitä toimijoiden oman hakemuksen perusteella jokainen, joka muutoin kuin työsuhteessa harjoittaa tai on todennäköisesti ryhtymässä harjoittamaan elinkeinotoimintaa, maataloutta tai muuta tulonhankkimistoimintaa. Ennakkoperintärekisterin tarkoitus on osoittaa, että rekisterissä oleva toimija huolehtii itse ennakkoverojen maksamisesta ja tällöin suorituksen maksajan ei tarvitse tehdä maksusta ennakonpidäystä maksetun suorituksen ollessa työ- tai käyttökorvausta. (Ennakkoperintälaki 1118/1996 2:25 §.) Tällöin toimija maksaa Verohallinnolle ennakkoveroa etukäteen Verohallinnon määräämän summan verran. Jos yritystä ei ole merkitty ennakkoperintärekisteriin, työ- ja käyttökorvausten maksajan on itse tehtävä maksusta ennakonpidätys. Maksun ollessa palkkaa tai urheilijan palkkiota, maksajan on aina toimitettava suorituksesta ennakonpidätys verokortin mukaan huolimatta siitä, kuuluuko maksun saaja ennakkoperintärekisteriin. Tällöin maksaja maksaa pidätetyn summan Verohallinnolle. Maksun palkanluonteisuuden ratkaisee aina ennakkoperintälaki, eikä ennakkoperintärekisteriin kuulumisen vaikutusta maksetun korvauksen palkkana pitämiseen. (Verohallinto 2010, viitattu 6.1.2015.)

Jos yrityksen liikevaihto on yli 8.500 euroa, se on *arvonlisäverovelvollisten rekisterissä* (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:3.1 §). Tällöin yrityksen on ilmoitettava tiedot arvonlisäverosta kausiveroilmoituksella ja maksettava verotilille myyntien mukainen arvonlisävero. Liiketoimintaa harjoittava yritys voi hakeutua rekisteriin myös vapaaehtoisesti. Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ei tarvitse ilmoittautua yrityksen, joka myy ainoastaan tiettyjä lainsäädännössä mainittuja tavaroita tai palveluita. Näitä ovat esimerkiksi kiinteistöjen ja osakehuoneistojen myynti, terveyden- ja sairaanhoitopalvelut ja sosiaalihuoltopalvelut. (Arvonlisäverolaki 1501/1993 18:172 §; Verohallinto 2013a, viitattu 6.1.2015.)

Työnantajarekisteriin on ilmoitauduttava silloin, kun yrityksessä työskentelee vakituisesti kaksi tai useampi henkilöä tai tilapäisesti vähintään kuusi; tällöin työnantajayritystä pidetään säännöllisenä työnantajana. Satunnainen työnantaja voi olla työnantajarekisterissä vapaaehtoisesti. Rekisterissä oleva yritys tilittää useimmiten kuukausittain Verohallinnolle palkasta pidättämänsä verot ja sosiaaliturvamaksut. Lisäksi työnantajarekisterissä oleva yritys antaa verottajan vuosilmoituksen, jossa on eriteltyä työntekijät, heille maksetut palkat sivukuluineen ja pidätetyt verot. Tämän yrityksen tekemän ilmoituksen pohjalta Verohallinto pystyy tekemään työntekijöille esitetyt veroilmoituksen. (Ennakkoperintälaki 1118/1996 3:31 §; Verohallinto 2014j, viitattu 30.12.2014.)

3.3 Kuitintarjoamisvelvollisuus

Vuoden 2014 alusta tuli voimaan laki kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa, jonka tavoitteena on harmaan talouden torjuminen. Laki velvoittaa elinkeinoharjoittajan tarjoamaan tavarain tai palvelun ostajalle kuitin maksusuorituksesta, jos maksu suoritetaan käteisellä rahalla tai siihen rinnastettavalla maksutavalla. Tällä tavalla pyritään vähentämään elinkeinoharjoittajan mahdollisuutta jättää käteismaksuna saatuja tuloja merkitsemättä kirjanpitoon ja edistää ostajan mahdollisuutta havaita tällaista myyntiä. Kuitintarjoamisvelvollisuus koskee kaikkia yrittäjiä ja yrityksiä, joiden liikevaihto on yli 8.500 euroa. (Verohallinto 2014c, viitattu 3.12.2014.)

Maksusuorituksesta laadittavasta kuitista täytyy löytyä tietyt tiedot maksutapahtuman tunnistamiseksi. Näitä ovat elinkeinoharjoittajan nimi, yhteystiedot, y-tunnus, kuitin antamispäivä, tunnistenumero tai muu yksilöivä tieto, myytyjen tavaroiden määrä ja laji sekä palveluiden laji, tavaroista tai palveluista suoritettu maksu ja suoritettava arvonlisäveron määrä tai peruste verokannoittain.

Kuitti voi olla tulostettu, käsinkirjoitettu tai sähköinen. (Laki kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa 658/2013 4 §.)

Kuitintarjoamisvelvollisuuden noudattamista valvoo Verohallinto ja Poliisi sekä anniskelupaikassa lisäksi aluehallintovirasto. Valvontaviranomaisella on oikeus valvoa kuitintarjoamisvelvollisuutta elinkeinoharjoittajan toimitiloissa, jota lainmukaiset velvoitteet koskevat tai voidaan olettaa koskevan. Pysyväisluontoiseen asumiseen käytetyssä tilassa tarkastus voidaan toimittaa silloin, kun elinkeinotoimintaa harjoitetaan tosiasiallisesti ja on perusteltua syytä epäillä tätä lakia rikotun tai rikottavan. Tällaisessa tilanteessa valvontaviranomaisella on myös oikeus tehdä valvontaa varten koeostoja. Kuitintarjoamisvelvollisuuden laiminlyönnistä voi valvontaviranomainen määrätä elinkeinoharjoittajan maksamaan 300–1000 euron laiminlyöntimaksun valtiolle. (Laki kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa 658/2013 5-6 §.)

3.4 Kotitalousvähennys

Kotitalousvähennykseen on oikeutettu luonnollinen henkilö, joka ostaa kotitalous- tai hoitotyötä, asunnon kunnossapitotyötä tai tietotekniikkalaitteiden asennuspalveluita kotiin tai vapaa-ajanasunnolle (Tuloverolaki 1535/1992 127a.1 §). Myös henkilön vanhempien tai isovanhempien kotona tai vapaa-ajan asunnolla tehdyt edellä mainitut työt oikeuttavat vähennykseen. Edellytyksenä kuitenkin on, että henkilön pitää itse maksaa kustannukset, jotta vähennys voidaan tehdä tämän verotuksessa (Veronmaksajain keskusliitto Ry 2014, viitattu 1.1.2015). Vähennys on henkilökohtainen ja näin ollen molemmat puoliset voivat tehdä vähennyksen erikseen omassa verotuksessaan edellyttäen, että molemmat ovat maksaneet vähennykseen oikeuttavia kustannuksia (Verohallinto 2014b, viitattu 1.1.2015). Kotitalousvähennystä pitää hakea erikseen esitetyllä veroilmoituksella. Veroilmoitukseen tulee merkitä teetetyt työt, maksetut palkat tai työkorvaukset sekä palkkojen sivukulut, minkä jälkeen vähennys tehdään suoraan henkilön veroihin ja tämä saa hyödyn veronpalautuksena. Henkilön on mahdollista hakea myös ennakonpidätysprosentin alentamista kotitalousvähennyksen perusteella sille vuodelle, jolloin vähennykseen oikeuttavat menot syntyvät. (Veronmaksajain keskusliitto Ry 2014, viitattu 1.1.2015.) Kotitalousvähennys on mahdollista hyödyntää kahtena vuotena peräkkäin maksettujen laskujen perusteella, mikäli esimerkiksi remontti ajoittuu vuoden vaihteeseen (Verohallinto 2014b, viitattu 1.1.2015).

Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä on 2.400 euroa henkilöä kohden vuonna 2015. Vähennykseen liittyy henkilökohtainen omavastuu, joka on 100 euroa ja se on kalenterivuosi-kohtainen. (Tuloverolaki 1535/1992 127a.1 §.) Näin ollen henkilö pystyy maksamaan vuoden aikana useampia kotitalousvähennykseen oikeuttavia kustannuksia, mutta omavastuu vähennetään ainoastaan kerran. Kotitalousvähennyksen henkilökohtaisuudesta johtuen puolisoiden maksimivähennys kalenterivuodessa on 4.800 euroa, jolloin myös omavastuu vähennetään molemmilta. Myös avopuolisolla, jolla ei ole asuntoon omistusoikeutta, on mahdollisuus saada vähennys tämän maksaessa siihen liittyviä kustannuksia. Kotona asuva, tuloja saava lapsi on myös oikeutettu vähennykseen tämän maksaessa kustannuksia. (Verohallinto 2014b, viitattu 1.1.2015.)

Kotitalousvähennys otettiin käyttöön nykymuodossaan koko maassa vuonna 2001 (Hirvonen ym. 2010, 21). Sen saannin yhtenä edellytyksenä on selvitys maksetuista palkoista tai korvauksista ennakkoperintäkisteriin merkitylle yritykselle, jonka jälkeen henkilö voi vähentää 45 % maksetusta työkorvauksesta (Tuloverolaki 1535/1992 127b.2 §; Hirvonen ym. 2010, 21). Kotitalouden on mahdollista maksaa palkkaa suoraan työntekijälle, jolloin myös tietyt palkanmaksajan velvollisuudet koskevat kotitaloutta palkkasumman suuruudesta riippuen. Jos palkkaa maksetaan vuoden aikana enintään 1.500 euroa, on kotitalouden annettava vuosi-ilmoitus, mikäli palkkasumma on vuoden aikana yli 200 euroa. Tällöin ei kuitenkaan tarvitse periä veroja eikä maksaa sosiaaliturvamaksua. Mikäli vuoden aikana maksettava palkkasumma ylittää 1.500 euroa, on kotitalouden annettava vuosi-ilmoitus, perittävä verot, maksettava eläke- ja tapaturmavakuutusmaksut sekä annettava kausiveroilmoitus. (Verohallinto 2013b, viitattu 3.1.2015.) Palkanmaksajana henkilö on oikeutettu vähentämään sosiaaliturva-, työeläke-, tapaturmavakuutus-, työttömyysvakuutus- ja ryhmähenkivakuutusmaksun sekä 15 % maksamastaan palkasta (Tuloverolaki 1535/1992 127b.1 §). Kotitaloudet suosivat yleisesti enemmän yrityksiä kuin palkanmaksua suoraan työntekijälle johtuen mahdollisesti edellä mainitusta suuremmasta selvittelytyöstä (Hirvonen ym. 2010, 21). Kotitalousvähennys on tuonut suuren määrän Verohallinnon rekistereihin pieniä yrityksiä, jotka tarjoavat erilaisia kotitalouksille soveltuvia palveluita (Hirvonen ym. 2010, 22). Sen tarkoituksena on vähentää kotitalouspalveluiden tuottamisessa esiintyvää harmaata taloutta sekä lisätä samalla palveluiden kysyntää ja työllisyyttä alalla (Veronmaksajain Keskusliitto Ry 2013, viitattu 3.1.2015).

3.5 Veronumero

Veronumero on 12-merkkinen, yksilöllinen numerosarja, jota tarvitsevat rakennustyömailla työskentelevät henkilöt (Laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä 1231/2011 2.1 §). Sen avulla ei ole mahdollista päätellä henkilön ikää, sukupuolta tai syntymäaikaa. Numero otettiin käyttöön 1.9.2012, jolloin Verohallinnossa alettiin myös ylläpitää rakennusalan julkista veronumerorekisteriä. Verohallinto merkitsee veronumerorekisteriin henkilön nimen ja yksilöllisen veronumeron sekä suomalaisen henkilötunnuksen, jonka jälkeen kuka tahansa pystyy tarkistamaan henkilön nimen ja veronumeron vastaavuuden rekisteristä. (Laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä 1231/2011 4.1 §; Verohallinto 2012b, viitattu 14.12.2014.) Verohallinto voi merkitä henkilön rekisteriin työmaan päätoteuttajan pyynnöstä, työntekijän pyynnöstä tai oma-aloitteisesti. Tiedot voidaan puolestaan poistaa rekisteristä henkilön omasta pyynnöstä, jos tämä on lopettanut työskentelyn rakennusalalla ja pystyy antamaan tästä asianmukaisen selvityksen. (Laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä 1231/2011 4.3-5 §, 6 §.) Veronumero merkitään jokaisen verokorttiin, jotta yritysten hallinnollinen taakka vähenisi, eikä yritysten näin ollen tarvitsisi hakea työntekijöilleen numeroa erikseen (Wulff 2012, 36).

Koska luonnolliset henkilöt yksilöidään henkilötunnuksen perusteella Verohallinnon tietojärjestelmissä, tilapäisesti Suomessa työskentelevien henkilöiden on hankittava suomalainen henkilötunnus, joka on veronumeron saannin edellytys (HE 58/2011). Jotta henkilö voi saada suomalaisen henkilötunnuksen, on tämän asioitava henkilökohtaisesti Verohallinnossa. Virkailijan on tunnistettava asiakas virallisesta matkustusasiakirjasta sekä tutkittava rekisteröinnin edellytysten olemassaolo, kuten maassaolon laillisuus. Tämän jälkeen henkilö voidaan kirjata väestötietojärjestelmään. Asioinnin yhteydessä asiakkaalta kerätään myös oleellisia tietoja verotukseen liittyen esimerkiksi työnantajasta, työskentelyn kestosta sekä palkan määrästä. (Wulff 2012, 36.) Veronumero näkyy työntekijän kuvallisessa tunnistekortissa, joka on ollut pakollinen vuodesta 2006 lähtien, kun kyseessä on niin sanottu yhteinen työmaa: kun työmaalla toimii samanaikaisesti tai peräkkäin useampi kuin yksi työnantaja tai itsenäinen työsuorittaja, on kyse yhteisestä työmaasta (Verohallinto 2012b, viitattu 14.12.2014). Rakennusalalla edellä mainittu tilanne on lähestulkoon jokaisella työmaalla, minkä vuoksi kuvallinen tunnistekortti koskettaa valtaosaa rakennustyöntekijöistä. Tunnistekortista käy ilmi henkilön nimi, veronumero, työnantajan nimi sekä onko henkilö työsuhteessa oleva työntekijä vai itsenäinen työsuorittaja. Tunnistekorttivaatimuksen ulkopuolelle jäävät yhden työnantajan työmaat sekä omakotirakentajat. (Wulff 2012, 35.) Velvollisuus huo-

lehtia tunnustekortista on rakennustyömaata johtavalla tai valvovalla rakennuttajalla (Verohallinto 2012b, viitattu 14.12.2014).

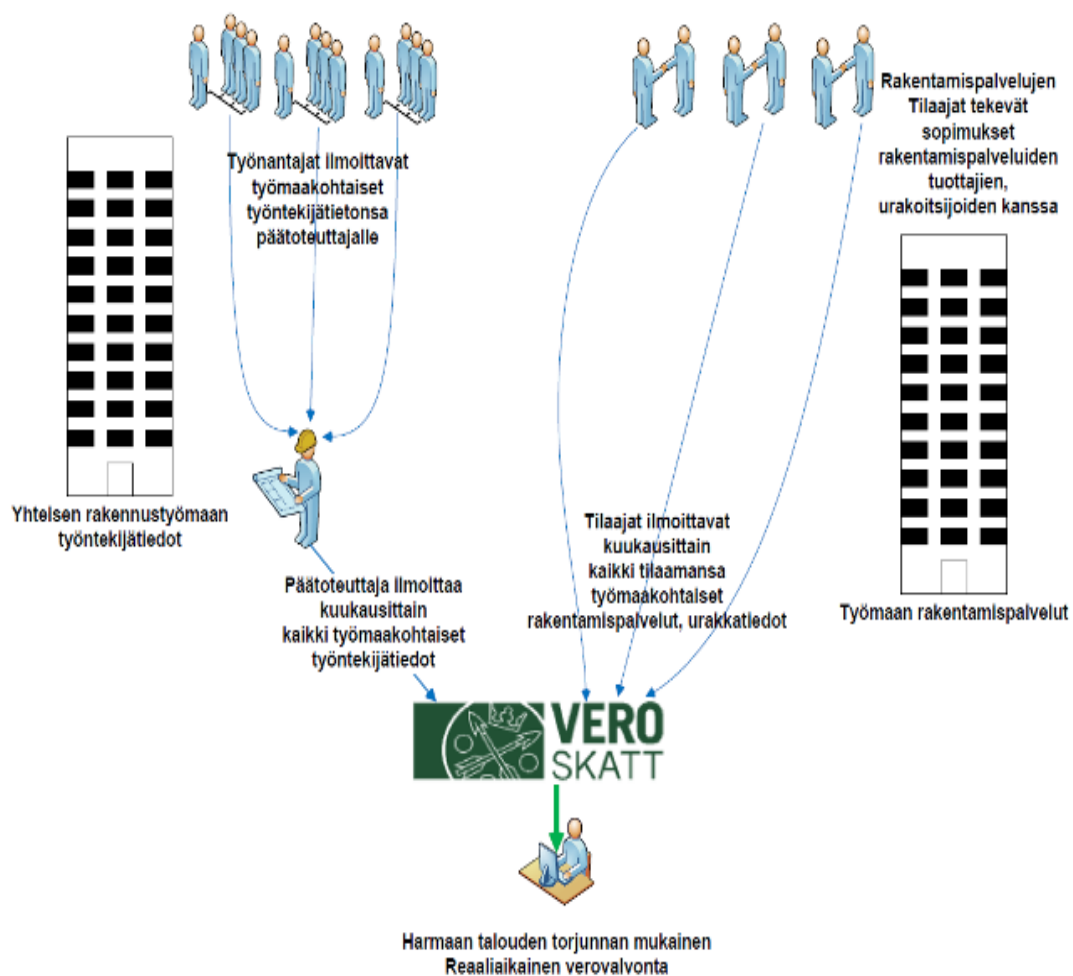
Veronumeron tarkoitus on varmistaa, että jokainen rakennusalalla työskentelevä henkilö on ennen työn alkua Verohallinnon rekisterissä (Verohallinto 2012b, viitattu 14.12.2014). Henkilö, jolla ei ole tunnustekortissa veronumeroa, tulisi ohjata asioimaan Verohallinnossa ennen kuin tämä aloittaa työnteon (Wulff 2012, 35). Numeron ansiosta työntekijöiden identifiointi on parantunut merkittävästi työmailla, joissa on useampi työnantaja, minkä lisäksi epävirallinen valvonta muiden työmailla työskentelevien tahojen osalta on helpottunut. Numero mahdollistaa ”Verohallinnolle edellytykset valvoa esimerkiksi ulkomaisten työntekijöiden ja ulkomaisten yritysten Suomessa oleskelun aikaa ja siten verovelvollisuuden syntymistä lähes reaaliaikaisesti”. (HE 58/2011.)

3.6 Rakentamiseen liittyvä tiedonantovelvollisuus

Eduskunta hyväksyi lait (363/2013 ja 364/2013), joiden myötä rakentamiseen liittyvä tiedonantovelvollisuus astui voimaan 1.7.2014 (Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014). Tiedonantovelvollisuus koskee yhteisellä rakennustyömaalla tapahtuvia arvonlisäverolaissa tarkoitettuja rakentamispalveluita, kiinteistöön kohdistuvaa korjaus- ja kunnossapitotoimintaa sekä edellä mainittua toimintaa harjoittavia työntekijöitä ja yrityksiä. Tiedonantovelvollisuus ei koske suunnittelua ja valvontaa, tavaran kauppaa tai muita palveluita, kiinteistöllä harjoitettavaa erityistä toimintaa palvelevien laitteiden korjaamista ja kunnossapitotöitä, kiinteistönhoitoa ja niihin liittyviä huoltotöitä eikä työn tilaamista oman organisaation eri yksiköiltä tai konsernin sisällä. (Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014.) Urakkasopimukseen liittyvät tiedot, kuten sopimuspuolet ja kokonaissumma, sekä urakkasopimukseen liittyvä tapahtumatieto, kuten laskutettu määrä ilmoitusjaksolla, on tilaajan ilmoitettava kuukausittain Verohallinnolle urakkatietoina. Tämän lisäksi on ilmoitettava kaikkien rakennustyömaalla työskentelevien henkilöiden tiedot riippumatta työsuhteen laadusta tai työnantajasta. Kaikki työntekijätiedot ilmoitetaan työmaittain päätoteuttajalle, joka toimittaa tiedot kuukausittain Verohallinnolle. (Laki verotusmenettelystä 1995/1558 3:15b §; Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014.) Tiedonantovelvolliset tahot ilmenevät kuviosta kaksi.

Luonnollista henkilöä koskee rajoitettu tiedonantovelvollisuus tämän tilatessa rakennushankeen urakoitsijalta ja rakentamisen edellyttäessä rakennuslupaa. Luonnollisen henkilön on pääasiassa annettava ilmoitus Verohallinnolle kerran ennen loppukatselmusta. Ilmoitusvelvollisuus kattaa

ainoastaan luonnollisen henkilön rakennusluvan alaiset työt, joten näin ollen esimerkiksi urakoiva rakennusliike on tiedonantovelvollinen omista aliurakoistaan kuukausittain myös omakotityömaalla. Jos luonnollisen henkilön rakennushanke liittyy hänen yritystoimintaansa, on ilmoitus Verohallinnolle toimitettava kuukausittain. (Laki verotusmenettelystä 1995/1558 3:15d §; Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014.) Tiedonantovelvollisuus on rajattu koskemaan urakoita, joiden sopimuksen arvo arvonlisäverottomasti on enintään 15.000 euroa. Arvon ylittyessä työn aikana ilmoitusvelvollisuus alkaa siitä kuukaudesta, jolloin raja-arvo ylittyy. Tietoja tarkastellaan sopimuskohteisesti. Euromääräinen alaraja ei koske luonnollisten henkilöiden menettelyä. (Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014.)

KUVIO 2. Tiedonantovelvolliset tahot (Verohallinto 2014e, viitattu 4.12.2014)

Uuden lain myötä Verohallinto pystyy seuraamaan reaaliaikaisesti ja keskitetysti työmaiden urakoitsijoiden ja alihankkijoiden työvoiman käyttöä ja laskutusta (BDO Auditor Oy 2014, viitattu 7.12.2014). Ilmoitusmenettelyllä kerättävät vertailutiedot rakennusalan yrityksistä antavat tietoa

rakennusyritysten toiminnasta ja näin ollen edesauttavat kokonaistilanteen hahmottamisessa eri yrityksistä ja sen työntekijöistä. Vertailutietojen avulla pystytään vähentämään harmaasta taloudesta johtuvia veromenetyksiä sekä estämään pimeään työvoiman käyttöä ja harmaan talouden yritysten toimintaa. Niiden avulla saadaan myös täsmällistä ja oikeaa tietoa ulkomaisista yrityksistä ja niiden työntekijöistä sekä toiminnasta Suomessa. ”Tietojen avulla voidaan käsitellä, arvioida ja määritellä asiakkaiden verotusstatusta; kiinteään toimipaikan muodostumista, yleistä ja rajoitettua verovelvollisuutta sekä rekisteröintitarvetta arvonlisäverovelvollisten rekisteriin ja ennakkoprintärekisteriin”. (HE 92/2012.) Rakentamiseen liittyvällä tiedonantovelvollisuudella on myös huomattava harmaata taloutta ennaltaehkäisevä vaikutus (HE 92/2012).

3.7 Kuljetusalan tilaajan selvitysvelvollisuus

Vuosina 2013–2014 laki kaupallisista tavarankuljetuksista tiellä uudistui. Uudistunut laki on yksi väline harmaan talouden torjuntaan kuljetusallalla. Muutokset tulivat voimaan kahdessa osassa 25.4.2013 ja 1.7.2014. Ensimmäisessä osassa tuli voimaan kuljetuksen tilaajan selvitysvelvollisuus ja rangaistussäännös, joka edellyttää kuljetuksen tilaajaa varmistamaan, että kuljetuksen suorittaja hoitaa lakisääteiset velvoitteensa. Lisäksi ensimmäiseen osaan kuului tarkennuksia kuljetuksiin liittyen, minkä lisäksi Tullin velvollisuudeksi tuli tilaajan vastuun valvominen. Toisessa osassa muun muassa 30 %:n sääntö poistui ja muutto- ja hinauskuljetukset tulivat liikenneluvan piiriin. (SKAL 2013, viitattu 21.1.2015.)

Tilaajan selvitysvelvollisuuden myötä kuljetuksen tilaajan on selvitettävä ennen kuljetuksesta sopimisesta, että kuljetuksen suorittaja on ilmoittautunut arvonlisäverovelvollisten rekisteriin, jos se on kyseisestä myynnistä siihen velvollinen. Lisäksi on selvitettävä julkisesta liikenneluparekisteristä, että kuljetuksen suorittajalla on lainmukainen liikennelupa tai suorittajalla on oikeus toimittaa kuljetus kabotaasina eli maan sisäisenä kuljetuksena toisessa maassa rekisterissä olevalla ajoneuvolla tai ilman liikennelupaa. Jos tilaaja epäilee puutteita kuljetuksen suorittajalla, sopimusta ei saa solmia. Sopimusta ei saa tehdä myöskään silloin, jos kuljetuksen tilaajalla on tiedossa tai hänen pitäisi tietää, ettei kuljetuksen suorittajalla ole aikomusta täyttää lakisääteisiä työnantajan velvoitteitaan. Lain toteutumista valvoo Poliisin lisäksi Tulli ja velvoitteen rikkomisesta seuraa rangaistus. (Laki kaupallisista tavarankuljetuksista tiellä 693/2013 1:5a §; SKAL 2013, viitattu 21.1.2015.)

3.8 Käänteinen arvonlisäverovelvollisuus

Arvonlisäverovelvollisuus koskee kaikkia liiketoiminnan muodossa harjoitettua tavaroiden tai palveluiden myyntiä, vuokrausta tai niihin rinnastettavaa toimintaa (Arvonlisäverolaki 1501/1993 1:1 §). Arvonlisäverolain mukaan velvollisuus huolehtia arvonlisäveron suorittamisesta tuotteen tai palvelun myynnissä on yleensä myyjällä (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:2.1 §). Mikäli myyjän liiketoiminta on vähäistä, eikä tilikauden liikevaihto ylitä 8.500 euroa, ei tämä lain mukaan ole verovelvollinen (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:3.1 §). Käännetyssä arvonlisäverovelvollisuudessa kyse on ostajan velvollisuudesta myyjän sijasta tilittää arvonlisävero Verohallinnolle. Käännetty verovelvollisuus on säädetty koskemaan tiettyjä aloja, joita ovat rakentamispalvelut, metalliromun ja -jätteen myynti sekä tele-, lähetys- ja sähköiset palvelut. Myös tavaroiden tai palveluiden osto ulkomaalaiselta, jolla ei ole kiinteää toimipaikkaa Suomessa eikä tämä ole hakeutunut verovelvolliseksi, velvoittaa ostajan suorittamaan veron. (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:8c §; Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:8 d §; Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:9.1 §.)

3.8.1 Rakennusalan käänteinen arvonlisäverovelvollisuus

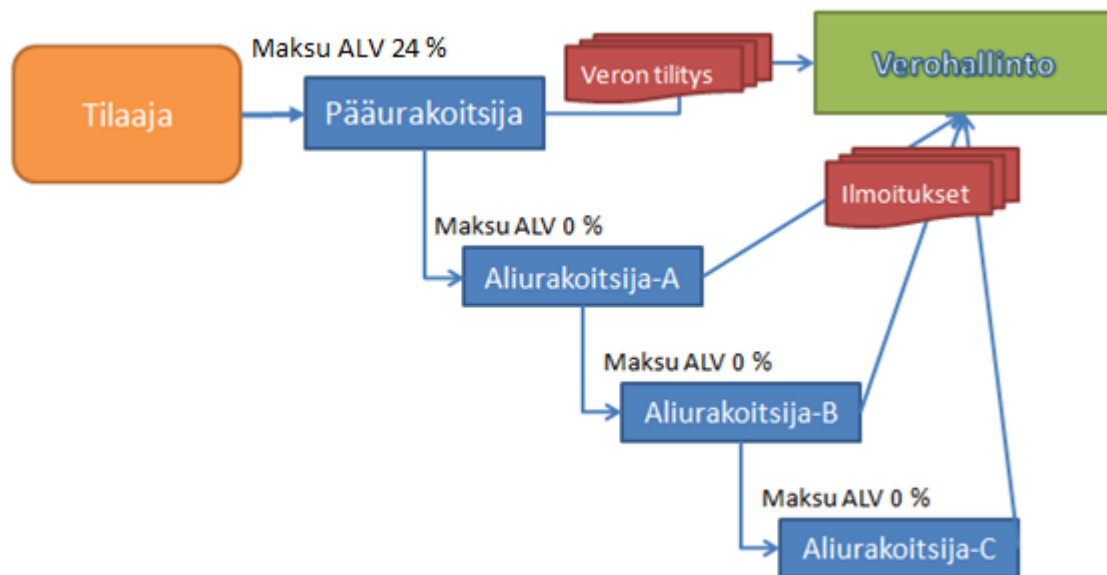
Hallituksen esitys arvonlisäverolain muuttamisesta astui voimaan 1.4.2011, jonka myötä rakennusosalalla käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta alettiin soveltaa kyseisen ajankohdan jälkeen syntyneisiin verovelvollisuuksiin (Verohallinto 2012a, viitattu 18.12.2014; Verohallinto 2011d, viitattu 1.2.2015). Verovelvollisuutta tulee noudattaa, kun molemmat seuraavista kriteereistä täyttyvät:

1. Myytävä palvelu on rakentamispalvelua tai työvoiman vuokrausta rakentamispalvelua varten.
2. Ostaja on elinkeinonharjoittaja, joka myy muutoin kuin satunnaisesti rakentamispalvelua tai vuokraa työvoimaa edellä mainittua palvelua varten. Palvelun myyjän tulee selvittää erityisen huolellisesti täyttääkö ostaja kriteerit ja tuleeko käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta noudattaa. (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:8 c §; Verohallinto 2012a, viitattu 18.12.2014.)

Palvelun liittyessä kiinteistön maapohja- tai perustustöihin, rakennustyöhön, rakennusasennukseen, rakennuksen viimeistelyyn, rakennuskoneiden vuokraukseen, kun samalla vuokrataan sekä kone että käyttäjä, rakennussiivoukseen tai työvoiman vuokraukseen rakentamispalvelua varten, on ostajan tilitettävä arvonlisävero Verohallinnolle ja näin ollen käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta on sovellettava. Verovelvollisuus ei koske suunnittelua, valvontaa ja muita niihin verratta-

vissa olevia palveluita, jotka mainitaan AVL 31 §:n 3 momentin 2 kohdassa. Käännettyä verovelvollisuutta noudatetaan Suomessa myytävään palveluun ja sitä ei sovelleta tavaran myynnissä eikä rakentamispalvelun myynnissä yksityishenkilölle. (Verohallinto 2012a, viitattu 18.12.2014.)

Jos rakennusprojekti on ketjutettu, arvonlisävero maksetaan ketjun alussa ja näin ollen siitä vastaa yleensä pääurakoitsija. Aliurakoitsijalla on velvollisuus laskuttaa pääurakoitsijaa ilman arvonlisäveroa, jonka jälkeen ostaja eli pääurakoitsija toimittaa veron käännetyn verovelvollisuuden nojalla Verohallinnolle. Jos rakentamispalvelu on ostettu vähennykseen oikeuttavaan käyttöön, on pääurakoitsijalla mahdollisuus vähentää suoritettava vero. Mahdollisissa pitkissä aliurakointiketjuissa sama yritys saattaa olla sekä ali- että pääurakoitsijan asemassa, jolloin käännettyä verovelvollisuutta noudatetaan kaikkiin ketjun myynteihin. Tässä tapauksessa kaikki myynnit laskutetaan arvonlisäverottomasti. Kuvioista kolme ilmenee laskun yhteydessä maksettavan arvonlisäveron määrä sekä pääurakoitsijan tilitysvelvollisuus. (Dooxe 2014, viitattu 18.12.2014.)

KUVIO 3. Pääurakoitsija tilittää veron Verohallinnolle (Dooxe 2014, viitattu 18.12.2014. Mukailten)

Rakennusalalla suureksi ongelmaksi on noussut arvonlisäveron maksamatta jättäminen aliurakointiketjuissa, minkä vuoksi uuden lain on tarkoitus pienentää ketjuissa esiintyvää epärehellisuyttä. Se pyrkii ehkäisemään aliurakointiketjuissa tapahtuvaa veronkiertoa, jossa ostaja vähentää arvonlisäveron, jonka myyjä jättää maksamatta valtiolle. Lain tarkoituksena on myös parantaa rakennusalan rehellisten ja epärehellisten verovelvollisten kilpailutilannetta. (HE 41/2010.)

3.8.2 Metallirosun ja -jätteen myynnin käänteinen arvonlisäverovelvollisuus

Käännettyä verovelvollisuutta sovelletaan aina romualalla elinkeinonharjoittajien välillä tapahtuvaan epäjalon metallirosun ja -jätteen myyntiin, jos elinkeinonharjoittajat ovat rekisteröityneitä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin (Arvonlisäverolaki 1501/1993 2:8 d.1 §). Verovelvollisuus koskee Suomessa tapahtuvaa myyntiä ja sitä sovelletaan 1.1.2015 jälkeen tapahtuviin myynteihin. Metallirosuun ja -jätteeseen luetaan kuuluvaksi metallien valmistuksessa ja työstössä syntyviä metallijätteitä ja -rosuja, joita voivat olla esimerkiksi erilaiset sorvaus- ja viilauslastut, kaavinta- ja kuorintajätteet sekä leikkausjätteet. Tehtaiden korjauskelvottomat hylkytavarat luetaan myös kuuluvaksi metallirosuun. (Verohallinto 2014I, viitattu 25.1.2015.)

Metallirosun myyjän on harjoitettava toimintaa liiketoiminnan muodossa, eikä myynti saa olla verosta vapautettu, jotta käännetty verovelvollisuus tulee sovellettavaksi. Verovelvollisuutta sovelletaan sellaisiin toimitsijoihin, jotka myyvät oman tuotantonsa sivutuotteena syntyvää metallirosua toiselle arvonlisäverovelvolliseksi rekisteröityneelle elinkeinonharjoittajalle. Edellä mainittuja toimijoita ovat esimerkiksi konepajat. Käännettyä verovelvollisuutta sovelletaan myös satunnaisiin ja yksittäisiin liiketapahtumiin. Myyjän ollessa niin sanottu vähäisen liiketoiminnan harjoittaja, joka ei kuulu arvonlisäverovelvollisten rekisteriin, ei käännettyä verovelvollisuutta tarvitse soveltaa. Menettely ei myöskään koske yksityishenkilöitä. (Verohallinto 2014I, viitattu 25.1.2015.)

Käännetyin arvonlisäverovelvollisuuden sovellettavuuteen vaikuttavat myyjän lisäksi myös ostajan ominaisuudet. Ostajan tulee olla arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkitty:

- verollista toimintaa harjoittava elinkeinonharjoittaja;
- palautukseen oikeuttavaa toimintaa harjoittava elinkeinonharjoittaja - -;
- elinkeinonharjoittaja, joka on arvonlisäverovelvollisten rekisterissä pelkästään palvelun ottamisesta omaan käyttöön - -;
- elinkeinonharjoittaja, joka on arvonlisäverovelvollisten rekisterissä pelkästään Suomessa tekemistään EU-tavaroiden tai -palvelujen ostoista;
- ilmoituksenantovelvollinen eli ulkomainen elinkeinonharjoittaja, joka on arvonlisäverovelvollisten rekisterissä Suomessa tekemistään EU-tavaroiden tai -palvelujen ostoista tai Suomessa tekemistään rakentamispalvelujen ostoista;
- kunta, joka on arvonlisäverovelvollisten rekisterissä liiketoiminnan muodossa harjoittamastaan tavarain tai palvelun myynnistä. (Verohallinto 2014I, viitattu 25.1.2015.)

Jos metallirosun ostaja on yhteisöhankintojen tekemisestä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkitty oikeushenkilö, joka ei ole elinkeinonharjoittaja, tai jos ostajan liikevaihto on vähäistä ja

tämä ei ole arvonlisäverovelvollisten rekisterissä, ei käännetty verovelvollisuus tule sovellettavaksi. Edellä mainituissa tapauksissa verovelvollinen on myyjä. (Verohallinto 2014l, viitattu 25.1.2015.)

Rakennusalan tavoin myös romualalla ongelmaksi on muodostunut kirjanpidon laiminlyönti ja rahaliikenteen hoitaminen käteisillä varoilla, jolloin maksuliikennettä ei hoideta todennettavan laskutuksen kautta, eikä tositteita synny. Yleistä on myös lyhyen elinkaaren yritykset sekä bulvaanien hyväksikäyttö. Moni alalla toimija ei kuulu ennakkoperintärekisteriin verotukseen liittyvien laiminlyöntien seurauksesta. Käännetyn verovelvollisuuden on tarkoitus ehkäistä myyntiketjuissa toimivien yritysten arvonlisäveron maksamatta jättäminen, jolloin arvonlisäveron tilittäisi ketjussa viimeiseksi toimiva taho. Uuden lain tarkoitus on myös parantaa rehellisten ja epärehellisten romualalla toimijoiden kilpailutilannetta. (HE 31/2014.)

3.8.3 Tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen käännteinen arvonlisäverovelvollisuus

Tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen myyntimaasäännökset muuttuivat 1.1.2015. Uusi säännös koskee kaikkia EU-maita ja se velvoittaa edellä mainitut palvelut verotettavaksi siinä maassa, mihin palvelun ostaja sijoittuu. Ostajalla tarkoitetaan sekä kuluttajia että elinkeinonharjoittajia. Lain tarkoituksena on, että verotus tapahtuu siinä maassa, missä se todellisesti kulutetaan. (HE 56/2014.) Myyntimaasäännösten muutokset velvoittavat palvelun myyjää rekisteröitymään arvonlisäverovelvolliseksi siinä EU-maassa, johon tämä myy tele-, lähetys- ja sähköisiä palveluita kuluttajille. Myyjä voi myös vaihtoehtoisesti rekisteröityä vapaaehtoisen arvonlisäveron erityisjärjestelmän käyttäjäksi. Erityisjärjestelmä mahdollistaa ilmoitus- ja maksuveloitteiden hoitamisen keskitetysti yhden EU-maan kautta. (Verohallinto 2014m, viitattu 8.3.2015.) Järjestelmä helpottaa myös yhteisön ulkopuolelle sijoittuneen myyjän verovelvoitteiden hoitamista, sillä muuten he joutuisivat tilittämään veron jokaiseen jäsenvaltioon erikseen, jossa heillä on kuluttaja-asiakkaita (HE 56/2014). Myyjän tulee määrittää tarkasti, missä maassa palvelu on myyntimaasäännösten mukaan myyty ja mikä valtio on näin ollen oikeutettu myynnin verottamiseen. Kuluttajan kohdalla myyntimaana pidetään maata, johon tämä on sijoittunut, tai jossa hänen kotipaikkansa tai vakituinen asuinpaikkansa on. Elinkeinoharjoittajan myyntimaana pidetään puolestaan maata, jossa tämän liiketoiminnan kotipaikka sijaitsee. (Verohallinto 2014m, viitattu 8.3.2015.)

Sähköisillä palveluilla tarkoitetaan seuraavia sähköisesti suoritettavia palveluita:

- 1) verkkosivujen luovuttaminen ja isännöinti (hosting) sekä ohjelmien ja laitteistojen etäyläpito;
- 2) ohjelmistojen luovuttaminen ja niiden päivitys;
- 3) kuvien, kirjoitusten ja tietojen luovuttaminen sekä tietokantojen antaminen käyttöön;
- 4) musiikin, elokuvien ja pelien, myös uhka- tai rahapelien, sekä poliittisten lähetysten ja tapahtumien ja kulttuuri-, taide-, urheilu-, tiede- tai viihdelähetysten ja -tapahtumien tarjoaminen;
- 5) etäopetuspalvelujen suorittaminen;
- 6) 1–5 kohdassa tarkoitettujen palvelujen kaltaiset palvelut. (Arvonlisäverolaki 1993/1501 5:69j §.)

Telepalveluita puolestaan ovat palvelut, joiden tarkoituksena on ”- - signaalien, kirjoitettujen tai kuvallisten viestien, ääniviestien tai tietojen välittäminen, lähettäminen ja vastaanottaminen johtimitse, radioteitse, optisesti tai muulla sähkömagneettisella menetelmällä - -” (Arvonlisäverolaki 1993/1501 5:69k §). Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi henkilöhakupalvelut, äänitextipalvelut, Internet-yhteydet sekä Internetin välityksellä toimitettavat puhelinpalvelut (Neuvoston täytäntöönpanoasetus 282/2011 art. 6a:1). Lähetyspalveluita ovat palvelut, ”- - jotka koostuvat ääni- ja audiovisuaalisesta sisällöstä, kuten televisio- tai radio-ohjelmista, jotka toimituksellisessa vastuussa oleva mediapalvelun tarjoaja toimittaa yleisölle kuunneltaviksi tai katsottaviksi samanaikaisesti tietyn ohjelma-aikataulun mukaisesti”. Palveluita ovat esimerkiksi ”radio- tai televisio-ohjelmat, jotka lähetetään tai edelleenlähetetään radio- tai televisioverkossa sekä radio tai televisio-ohjelmat, jotka jaetaan Internetin tai vastaavan sähköisen verkon välityksellä (IP-suoratoisto), edellyttäen että ne lähetetään tai edelleenlähetetään samanaikaisesti radio- tai televisioverkos- sa”. (Neuvoston täytäntöönpanoasetus 282/2011 art. 6b:1[2].)

Säännöksen tarkoituksena on, että vero toimitettaisiin siinä valtiossa, missä palvelu tosiasiallisesti kulutetaan. Kuluttajamyyntin kohdalla tarkoitus on myös estää yritysten uudelleensijoittautumista. Koska tele-, lähetys-, ja sähköisiä palveluita on mahdollista tarjota kuluttajalle etäpalveluina, ovat yritykset tästä johtuen voineet vaikuttaa maksettavan veron määrään sijoittamalla liiketoimintansa matalan verokannan valtioihin. Säännöksellä pyritään helpottamaan niin yritysten kuin veroviranomaisten kannalta, veronkantoa sähköisessä ympäristössä sekä löytämään tasapaino verohallintojen valvontatarpeiden ja yritysten hallinnollisten velvoitteiden välillä. (HE 56/2014.)

3.9 Verotarkastukset

Verotarkastus on viranomaistoimenpide, jonka tarkoituksena on varmistaa, että verotus on toimitettu Suomen lakien mukaisesti ja että asiakas toimii tulevaisuudessa oikein. Tarkastuksessa kiinnitetään erityistä huomiota vero- tai ennakonpidätysvelvollisen taikka muun verosta vastuussa olevan kirjanpitoaineistoon sekä muuhun aineistoon. (Yleistä verotarkastuksesta 2014, viitattu 22.12.2014.) ”Verotarkastusten tavoitteena on turvata verotulojen kertyminen, huolehtia verojärjestelmän uskottavuudesta sekä varmistaa, että verorasitus jakautuu lainmukaisesti eri veronmaksajien välillä”. Tarkastusten on myös tarkoitus ennaltaehkäistä verotukseen liittyviä virheitä ja väärinkäytöksiä ajantasaisesti sekä selvittää, onko kirjanpitotiedot ilmoitettu oikein Verohallinnolle. (Verohallinto 2011c, viitattu 22.12.2014.) Verotarkastus kohdistuu suurimmaksi osin yrityksen kirjanpitoon, sillä verotus pohjautuu laajalti siihen. Suomessa koti- ja ulkomaiset luonnolliset ja juridiset henkilöt voivat joutua tarkastuksen kohteeksi. Kohteena on mahdollista olla myös verovelvollisasema, jolloin tarkastuksella selvitetään onko yksittäinen yritys, yrityksen osa tai yksittäinen henkilö verovelvollinen Suomessa vai ei. (Yleistä verotarkastuksesta 2014, viitattu 22.12.2014.)

Verotarkastus voi olla joko kokonais- tai osittaisverotarkastus. Kokonaistarkastukseen kuuluu kaikki verolajit, kuten elinkeino- ja arvonlisäverotus sekä ennakoperintä. Osittainen tarkastus voi puolestaan kohdistua jonkin tietyn verolajin tarkastukseen tai johonkin tiettyyn vuoteen tai tilikauden. Verottaja voi myös suorittaa vertailutietotarkastuksen, jolloin se etsii tietoa tarkoituksenaan hankkia apua esimerkiksi toiseen verotarkastukseen. (Kuinka laaja verotarkastus voi olla? 2014, viitattu 22.12.2014.)

Yksi tärkeimpiä verotarkastuksen kohteita on harmaa talous. Tästä johtuen verotarkastuksen kohteiksi valitaan usein yrityksiä, joiden uskotaan harjoittavan harmaata taloutta. Verotarkastusten kokonaistyöajasta 30 % käytettiin harmaan talouden kohteisiin vuonna 2010, mikä vastaa noin 150 henkilötyövuoden työpanosta. Huomioitavaa on, että harmaan talouden yritykset tarkastuskohteina ovat huomattavasti työläämpiä verrattuna lakisääteiset velvoitteet hoitaviin yrityksiin. Koska harmaan talouden yritysten kirjanpito on usein puutteellinen ja asioita salataan, tarkastuksissa joudutaan kuulemaan tavallista useampia henkilöitä. Harmaan talouden verotarkastuksissa olennaista on viranomaisyhteistyö, jossa viranomaisten kesken vaihdetaan erilaista tietoa, tai itse tarkastus tehdään yhteistyössä. (Alvesalo, Heiskanen, Laukkanen & Virta 2006, 147; Verohallinto 2014j, viitattu 6.1.2015.)

3.9.1 Verotarkastuskertomus

Verovelvolliselle laaditaan verotarkastuksesta kertomus, joka sisältää raportin suoritetusta tarkastuksesta ja siinä havaituista verotukseen vaikuttavista asioista sekä ehdotuksen näiden johdosta ryhdyttäviin toimenpiteisiin (Verotarkastuskertomus 2014, viitattu 22.12.2014). Kertomus lähetetään verotarkastusyksikköön, jossa se hyväksytään ja lähetetään toimivaltaiseen verotusyksikköön, missä päätös tarvittavista verotoimista tehdään (Verohallinto 2011b, viitattu 22.12.2014). Verotarkastusyksiköitä on Suomessa yhteensä viisi: Itä-Suomen-, Länsi-Suomen-, Pohjois-Suomen-, Sisä-Suomen- ja Uudenmaan verotarkastusyksikkö (Verohallinto 2014g, viitattu 28.12.2014). Verotarkastuskertomuksia laadittiin aikaisemmin yhteensä kaksi: alustava- ja lopullinen verotarkastuskertomus. Laadittaviin kertomuksiin tuli muutos 1.10.2014, jonka johdosta alustavasta verotarkastuskertomuksesta luovuttiin ja verovelvolliselle laaditaan ainoastaan lopullinen verotarkastuskertomus (Verohallinto 2014f, viitattu 5.1.2015). Alustava verotarkastuskertomus sisälsi kirjallisen raportin havaituista epäkohdista ja/tai verovelvolliselle annettavasta ohjauksesta tulevan varalle. Se sisälsi myös yleisen osan, jossa oli tietoa muun muassa verovelvollisen liiketoiminnasta ja kirjanpidosta. Verottaja vaati tähän vastineen, johon verovelvollisen tuli vastata kirjallisesti. (Alustava verotarkastuskertomus 2014, viitattu 22.12.2014.) Kahden verotarkastuskertomuksen laatimisen koettiin aiheuttavan sekaannusta ja ylimääräistä työtä Verohallinnon eri yksiköissä, oikeuslautakunnassa sekä eri oikeusasteissa. Alustava verotarkastuskertomus aiheutti myös paljon turhaa työtä, sillä noin 60 %:iin kertomuksista saatiin vastine, minkä vuoksi suuri määrä niistä olisi voitu lähettää lopullisena. (Verohallinto 2014f, viitattu 5.1.2015.)

3.9.2 Verotarkastuksissa ilmenneet havainnot

Verotarkastushavainnot tilastoidaan virhetyyppien mukaan Verohallinnon Tahti – tietojärjestelmään ja niitä käytetään hyväksi toiminnan kehittämisessä sekä toiminnan vaikuttavuuden arvioimisessa. Pää tarkoituksena ei ole erityisesti kiinnittää huomiota yksittäisiin tarkastushavaintoihin vaan saada laajempi näkökulma laadun kehittämiseen. Esimerkiksi, kun tilitoimitot ovat tietoisia yleisistä ja toistuvista virrehavainnoista, voivat he kiinnittää juuri niihin asioihin huomiota ohjatessa asiakkaita verotuskysymyksissä. (Orjala 2015, 27–28.)

Verotarkastuksissa havaitut virheet ovat erilaisia pienissä, keskisuurissa ja suurissa yrityksissä. Pienissä yrityksissä tarkastushavainnot liittyvät tyypillisesti peiteltyihin osinkoihin, kulujen vähennyskelpoisuuteen, erilaisiin etuihin ja myynnin kirjaamiseen. Suurempien yritysten kohdalla havaintoihin tulevat mukaan lisäksi kansainväliseen kauppaan sekä liiketoimintajärjestelyihin liittyvät seikat. Verotarkastushavainnot voivat olla sekä tahallisia että tahattomia virheitä. Tahattomia virheitä on usein lukumäärällisesti paljon, mutta yksittäisen virheen euromääräinen summa on pieni. Näitä virheitä esiintyy tyypillisesti arvonlisäverotuksessa ja virheet voidaan usein korjata joustavasti tarkastuksen yhteydessä. Tahallisia virheitä on lukumäärällisesti vähän, mutta yksittäisen virheen euromääräinen summa on suuri. Tällöin kyse on usein kirjanpidon ohimyyntistä. Tilastojen perusteella on huomattu suurimman osan tarkastushavainnoista olevan vuosittain toistuvia, eikä kyseessä ole kertavirheet. (Orjala 2015, 27–28.) Tietynlaiset virheet ovat toistuneet kautta historian lähes sellaisenaan, mutta muutosten taloudellisessa liiketoimintaympäristössä on havaittu vaikuttavan virhetyyppeihin. Kansainvälisyys, työvoiman vapaa liikkuvuus EU:n alueella, urakkaketjut ja kirjanpitovastuun jakautuminen ovat verotarkastuksen virrehavainnoja lisääviä seikkoja. Harmaan talouden tarkastusten perusteella määrätyt lakisääteiset maksut ovat vuosittain noin 60–70 miljoonaa euroa. (Verohallinto 2013e, viitattu 31.12.2014.) Maksettavaksi tulevien verojen lisäksi verotarkastusten perusteella myös palautetaan aiheettomia veroja maksuunpantavaksi esitetystä euromäärästä 10–15 % (Verohallinto 2014f, viitattu 5.1.2015).

Taulukossa yksi on listattuna yleisimmät verotarkastushavainnot erikseen arvonlisäverotuksen, ennakkoperinnän ja välittömän verotuksen osalta. Lisäksi listan havainnot on luokiteltu erikseen euromäärien ja lukumäärien mukaan. Havainnot voivat olla hyvin erilaisia riippuen kumpaa mitta-reista käytetään, sillä joidenkin virheiden ollessa yleisiä, ei niiden euromääräinen summa ole välttämättä merkityksellisen suuri. Taulukkoa lukiessa on hyvä huomata, että osa havainnoista voi olla tahattomasti toteutettuja tai maksukyvyttömyydestä johtuvia ja tällöin niitä ei lueta kuuluvaksi harmaaseen talouteen. Kun tarkastuskohteiksi pyritään valitsemaan tarkastustarpeisia asiakkaita, ei suoria johtopäätöksiä virheiden yleisyydestä voi tehdä koko asiakaskunnan keskuudessa (Orjala 2015, 27).

TAULUKKO 1. Top 6 verotarkastushavainnot (Verohallinto 2014f, viitattu 5.1.2015)

Arvonlisäverotus, €		Arvonlisäverotus, virheiden lkm	
1.	Myyntiä puuttuu kirjanpidosta	1.	Lahjat, yksityisluontoinen kulutus
2.	Yhtiölle kuulumattomat kustannukset	2.	Myyntiä puuttuu kirjanpidosta
3.	Verollinen myynti verottomana	3.	Yhtiölle kuulumattomat kustannukset
4.	ALV verottomista ostoista	4.	Edustusjärjestelyt
5.	Omasta käytöstä vero suorittamatta	5.	Lukuerot, myynti ja ostot
6.	Virheet EU-tavarakaupassa	6.	Henkilöautot
Ennakkoperintä, €		Ennakkoperintä, virheiden lkm	
1.	Palkat työsuhteessa	1.	Palkat työsuhteessa
2.	Työkorvaukset	2.	Matkakustannukset
3.	Matkakustannukset	3.	Työkorvaukset
4.	Verohallituksen päätöksen mukaiset luontoisedut	4.	Verohallituksen päätöksen mukaisen luontoisedut
5.	Maksamatta jäänyt ennakonpidätys	5.	Muut palkat/palkkiot
6.	Palkat rajoitetusti verovelvollisille	6.	Muut veronalaiset edut
Välitön verotus, €		Välitön verotus, virheiden lkm	
1.	Vähennyskelvottomat menot (EVL 7 §)	1.	Peitely osinko
2.	Kiinteä toimipaikka	2.	Puuttuva tulo
3.	Puuttuva tulo	3.	Muu tulon lisäys
4.	Muu vähennyskelvoton kulu (esim. EVL 16§)	4.	Muu vähennyskelvoton kulu (esim. EVL 16§)
5.	Peitely osinko	5.	Edustusmenot
6.	Käyttöomaisuuden luovutus	6.	Muu tulonlähteeseen liittymätön meno

Arvonlisäverotuksessa sekä euromääräisesti että lukumääräisesti merkityksellisiä havaintoja ovat myynnin puuttuminen kirjanpidosta ja yhtiölle kuulumattomat kustannukset. Myynnin puuttuessa kirjanpidosta ei kaikista myynneistä arvonlisäveron osuutta ole maksettu ja yhtiölle kuulumattomat kustannukset kirjanpidossa ostoina ovat vähentämässä maksettavan arvonlisäveron määrää. Euromääräisesti kolmanneksi suurin havainto on verollisen myynnin ilmoittaminen verottomana, jonka seurauksena maksettavan arvonlisäveron määrä on todellista pienempi. Lahjat ja yksityis-

luontoinen kulutus on lukumäärällisesti ensimmäisenä, mutta niiden euromääräinen summa ei ole listan kärkipäässä.

Ennakkoperinnässä kaikkein eniten virrehavaintoja on työsuhteissa maksetuissa palkoissa, sillä ne ovat sekä euro- että lukumäärällisesti katsottuna ensimmäisenä. Tällöin työsuhteet saattavat sisältää esimerkiksi pimeitä palkkoja tai erilaisia korvauksia tai kustannuksia, jotka on katsottava työntekijän palkaksi. Myös luontoisetujen kanssa virheitä on paljon molempia mittareita katsottaessa. Luontoisedun arvo on esimerkiksi voitu määritellä liian pieneksi tai sitä ei ole laskettu luontoiseduksi lainkaan.

Välittömässä verotuksessa sekä euromääräisesti että lukumäärällisesti katsottuna merkityksellisiä asioita ovat puuttuva tulo, muu elinkeinoverotuslain 7 §:n mukainen vähennyskelvoton kulu ja peitelty osinko (EVL 7 §:n mukaan vähennyskelpoisia ovat tulon hankkimisesta tai säilyttämisestä johtuneet menot ja menetykset). Kiinteän toimipaikan määrittämiseen liittyvät havainnot eivät lukumäärällisesti ole merkittäviä, mutta yhdestä virheestä johtuva valtion euromääräinen menetys voi olla huomattava.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka Harmaa talous, musta tulevaisuus – viestintäkampanjan luento vaikuttaa Oulun ammattikorkeakoulun toisen ja kolmannen vuosikursin tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen. Tutkimuksen toteuttamiseksi varasimme kampanjan oppilaitoskiertueeseen sisältyvän luennon koulumme auditorioon, jossa luennoimassa olivat Tullin, Poliisin ja Verohallinnon edustajat. Luennon aiheuttaman mahdollisen muutoksen havaitsemiseksi veromyönteisyydessä teimme opiskelijoille kaksi kyselyä, joista toinen toteutettiin ennen luentoa ja toinen luennon jälkeen.

4.1 Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanja

Valtakunnallinen Harmaa talous, musta tulevaisuus -viestintäkampanja on osa kuudetta harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaohjelmaa vuosille 2012–2015. Vuonna 2012 käynnistyneen laajan harmaan talouden vastaisen viestintäkampanjan pääkohderyhmänä ovat työelämään siirtymässä olevat nuoret. Kampanjan tavoitteena on kertoa harmaan talouden ja talousrikollisuuden yhteiskunnallisista vaikutuksista ja yksilölle aiheutuvista seurauksista. Kampanja painottaa jokaisen arkisten valintojen vaikutusta harmaan talouden torjuntaan. Kampanjassa on mukana Verohallinnon lisäksi muun muassa ministeriöitä, Poliisi, Tulli ja monia liittoja. (Kampanjainfo 2014, viitattu 2.12.2014.)

Kampanja sisältää muun muassa radiomainontaa, tv-mainontaa, ulkomainontaa ja oppilaitoskiertueen, joka toteutetaan yhteistyössä opetushallituksen kanssa. Oppilaitoskiertueen ohien on rakennettu luentokokonaisuus, joka sisältää Poliisin, Tullin ja Verohallinnon luennot. Eri oppilaitokset voivat tilata koululle mielenkiintoisen luentokokonaisuuden, jossa harmaata taloutta ja talousrikollisuutta käsitellään etenkin nuorten ja opiskelijoiden näkökulmasta. (Kampanjainfo 2014, viitattu 2.12.2014; Ruuskanen 2012, 36.)

Puolentoista tunnin tilaisuuteen koulullemme saapui kolme luennoitsijaa, joista yksi oli Poliisin, toinen Verohallinnon ja kolmas Tullin edustaja. Jokainen luennoitsija piti noin puolen tunnin luennon liittyen harmaaseen talouteen ja sen torjuntaan. Pääpaino luennolla oli harmaan talouden ja talousrikollisuuden ilmenemisellä tavallisten ihmisten ja etenkin nuorten arjessa.

Luennon alussa Poliisin edustaja kertoi opiskelijoille lyhyesti mitä harmaa talous on, kuinka paljon sitä arvioidaan olevan Suomessa ja millä aloilla sitä on eniten. Tämän jälkeen esiteltiin lyhyesti harmaan talouden torjunta-ohjelma ja kerrottiin harmaan talouden torjunnan olevan yksi hallituksen kärkihankkeista. Verohallinnon edustaja kertoi harmaan talouden yhteiskunnallisista vaikutuksista ja opiskelijoita heräteltiin pohtimaan, mitä kaikkea yhteistä hyvää verorahoilla saadaan aikaan. Hän toi esille harmaan talouden torjunnan positiivisia vaikutuksia, kuten yhteisten verotulojen kasvamisen, julkisten palvelujen turvaamisen ja rehellisen yrittäjän aseman paranemisen. Opiskelijoille kerrottiin konkreettisia ohjeita, miten he voivat työntekijöinä tai mahdollisina tulevina yrittäjinä vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan. Myös ympäristönäkökulma otettiin huomioon: ympäristön pilaantumista aiheuttavaan toimintaan kerrottiin liittyvän useimmiten taloudellisen hyödyn tavoittelu ja harmaa talous. Tullin edustaja kertoi harmaasta tuonnista ja väärennetyistä tuotteista. Mitä tahansa kerrottiin voivan väärentää ja suurimman tuotekopion kerrottiin olevan kokonainen IKEA -tavaratalo. Piraattituotteiden myynnin kerrottiin tapahtuvan usein pimeästi ja niissä voi piillä turvallisuus- ja terveysriskejä. Myös elintarviketurvallisuusriskien kerrottiin liittyvän harmaaseen talouteen, sillä harmaan talouden yrittäjällä ei ole välttämättä kiinnostusta tuotteiden alkuperää, valmistustapaa tai käsittelyketjua kohtaan. Luennolla opiskelijoille esiteltiin piraattituotteita, jotka muistuttivat huomattavasti niiden aitoja versioita. Kalvomateriaalin lisäksi luento sisälsi kertomuksen talousrikoksesta epäillystä nuoresta, kampanjan radiospotteja ja kuvia todellisista tapauksista ja tilanteista. Asioita täydennettiin etenkin nuorten elämään liittyvien esimerkkien kautta.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tapaustutkimuksena. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä todellisen elämän kuvaaminen ja pyrkimys tutkia kohdetta kokonaisvaltaisesti. Tutkimusstrategianamme käyttämämme tapaustutkimus on luonteeltaan yksityiskohtaista ja intensiivistä tutkimusta, jolla pyritään hankkimaan tietoa yksittäisestä tapauksesta tai ilmiöstä sekä kuvaamaan sitä. Tutkimuksen kohteena on yksilö, ryhmä tai yhteisö. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 134–135.) Tiedonkeruumenetelmänä käytimme kvantitatiivista eli määrällistä kyselytutkimusta, sillä koimme sen soveltuvan parhaiten tutkimusongelmamme ratkaisemiseen perusjoukkomme laajasta määrästä johtuen. Kyselyn vastaukset pyrimme analysoimaan laadullisesti päätelmiä tekemällä (Hirsjärvi ym. 2009, 224).

Toteutimme kohderyhmällemme kaksi kyselyä, joista ensimmäinen toteutettiin ennen luentoa ja toinen luennon jälkeen. Kyselyt toteutettiin lähes samanlaisena molemmilla kyselykerroilla, jotta veromyönteisyyden muutosta pystyttiin mittaamaan. Kyselyt toteutettiin Webropol –ohjelmalla ennen viranomaisten luentoa ja noin kuukausi luennon jälkeen. Riittävän vastausprosentin varmistamiseksi opettajat antoivat opiskelijoille mahdollisuuden täyttää ensimmäisen kyselyn kyselylomakkeen oppituntien aikana.

Ensimmäinen kysely (liite 1) sisälsi neljä monivalintakysymystä veromyönteisyyteen liittyvistä aiheista ja yhden avoimen kysymyksen. Monivalintakysymykset olivat mahdollisimman käytännönläheisiä, jotta opiskelijoiden olisi helppo ymmärtää kysymys ja löytää siihen sopiva vastaus. Monivalintakysymysten avulla pyrittiin selvittämään opiskelijoiden käyttäytymistä tilanteissa, joissa heidän on mahdollista vaikuttaa harmaaseen talouteen. Monivalintakysymyksiin vastaajat vastasivat viisiportaisen Likert –asteikon avulla, jossa vastausvaihtoehdot ovat seuraavat: täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä ja täysin samaa mieltä. Monivalintakysymykset ja Likert –asteikon useat ja samat vastausvaihtoehdot molemmissa kyselyissä mahdollistivat havaitsemaan mahdollisen tapahtuneen muutoksen. Avoimella kysymyksellä pyrimme selvittämään opiskelijoiden tietämystä omista vaikuttamismahdollisuuksista harmaan talouden torjunnassa. Avoimeen kysymykseen vastaaminen oli vapaaehtoista, mutta monivalintakysymyksiin tuli vastaajan valita yksi viidestä vaihtoehdosta.

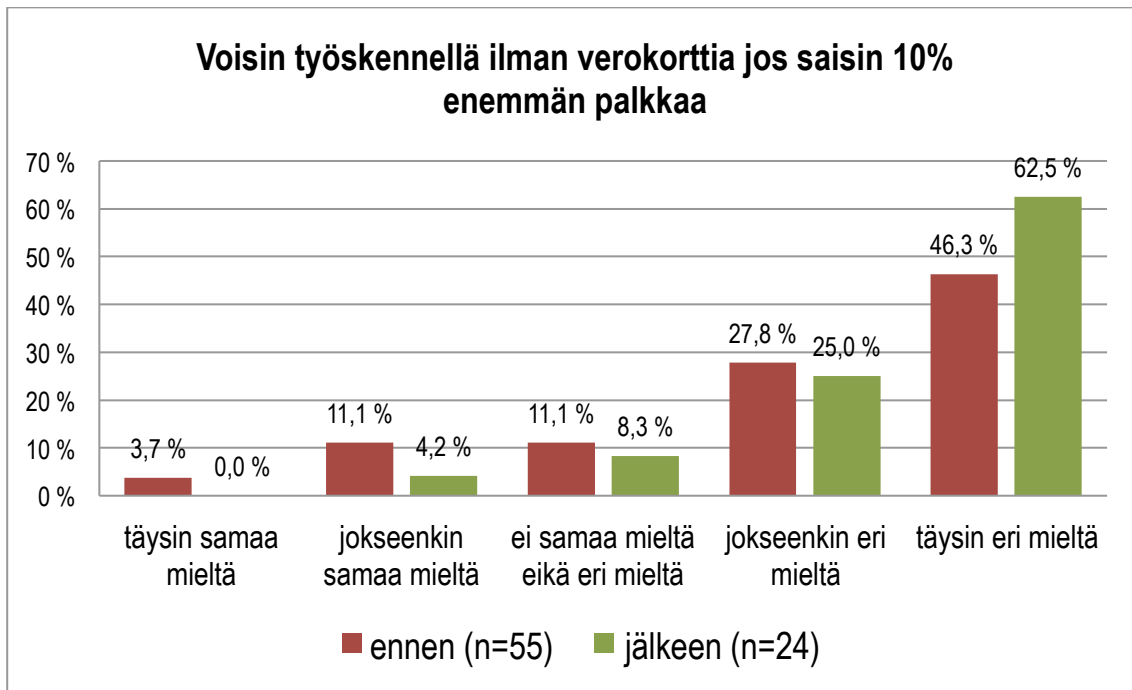
Toinen kysely (liite 2) sisälsi samat neljä monivalintakysymystä ja avoimen kysymyksen ensimmäisen kyselyn tapaan. Näiden lisäksi halusimme tietää opiskelijoiden oman mielipiteen luennosta, sillä tämä voi osaltaan vaikuttaa siihen, muuttuiko heidän asenteensa verotusta kohtaan myönteisemmäksi luennon myötä. Tätä asiaa selvitimme lisäämällä jälkimmäiseen kyselyyn toisen avoimen kysymyksen, joissa kysyimme opiskelijoiden mielipidettä luennosta. Toisessa kyselyssä oli vapaaehtoista vastata ensimmäiseen avoimeen kysymykseen harmaan talouden torjunnan vaikutuskeinoista, mutta väittämät sekä mielipide luennosta, olivat pakollisia kysymyksiä.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Ensimmäinen kysely lähetettiin 12.2.2015 sähköpostitse taloushallinnon opiskelijoille ja vastausaika annettiin 18.2.2015 asti siihen hetkeen saakka, kun Harmaa talous, musta tulevaisuus – luento toteutettiin Oulun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikön auditoriossa. Ensimmäinen kysely ja saateviesti ovat liitteessä yksi. Toinen kysely lähetettiin opiskelijoille 16.3.2015 ja vastausaika annettiin 25.3.2015 saakka. Toinen kysely ja saateviesti ovat liitteessä kaksi. Kyselyt lähetettiin Webropol –ohjelmalla julkisena linkkinä opiskelijoiden ryhmäsähköpostiosoitteita käyttäen, minkä lisäksi molempien kyselyiden kohdalla lähetettiin yksi muistutusviesti kyselyyn vastaamisesta.

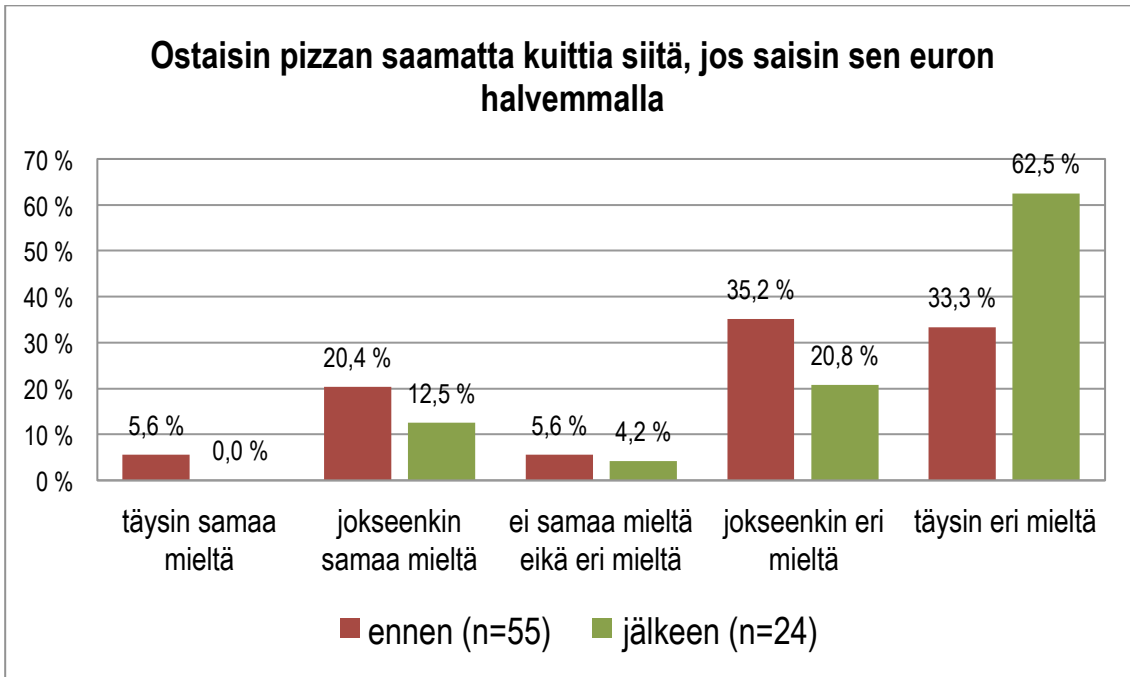
Ensimmäinen kysely lähetettiin 119 opiskelijalle ja siihen vastasi 55 henkilöä, jolloin vastausprosentiksi muodostui 46 %. Toinen kysely toteutettiin noin kuukausi Harmaa talous, musta tulevaisuus –luennon jälkeen ja se lähetettiin yhteensä 126 opiskelijalle. Itse luennolla oli paikalla 40 opiskelijaa. Kysely lähetettiin toisella kerralla seitsemälle opiskelijalle enemmän, koska he eivät kuuluneet vakiorhymiin. Sen sijaan he kuuluvat kurssiin, jonka yhteydessä opiskelijoilla oli mahdollisuus osallistua luennolle. Kyselyyn vastasi 24 henkilöä, jolloin vastausprosentiksi muodostui 19 %. Vastaajista 96 % oli osallistunut koulullamme järjestettyyn luentoan eli yksi kyselyyn vastanneista henkilöistä ei ollut osallistunut siihen.

Ensimmäisessä kyselyssä 25 vastaajaa, eli 46 %, oli täysin eri mieltä siitä, että voisi työskennellä ilman verokorttia saadessaan 10 % enemmän palkkaa. Lisäksi 15 vastaajaa, eli 28 %, oli jokseenkin eri mieltä asiasta. Vain 2 vastaajaa, eli 4 %, oli täysin samaa mieltä väittämästä. Toisessa kyselyssä 25 vastaajaa, eli 63 %, oli täysin eri mieltä väittämästä. Kuusi vastaajaa, eli 25 %, olivat jokseenkin eri mieltä ja kaksi vastaajaa, eli 8 %, ei ollut samaa eikä eri mieltä. Ainoastaan yksi vastaajista, eli 4 %, oli jokseenkin samaa mieltä asiasta. (Kuvio 4.)

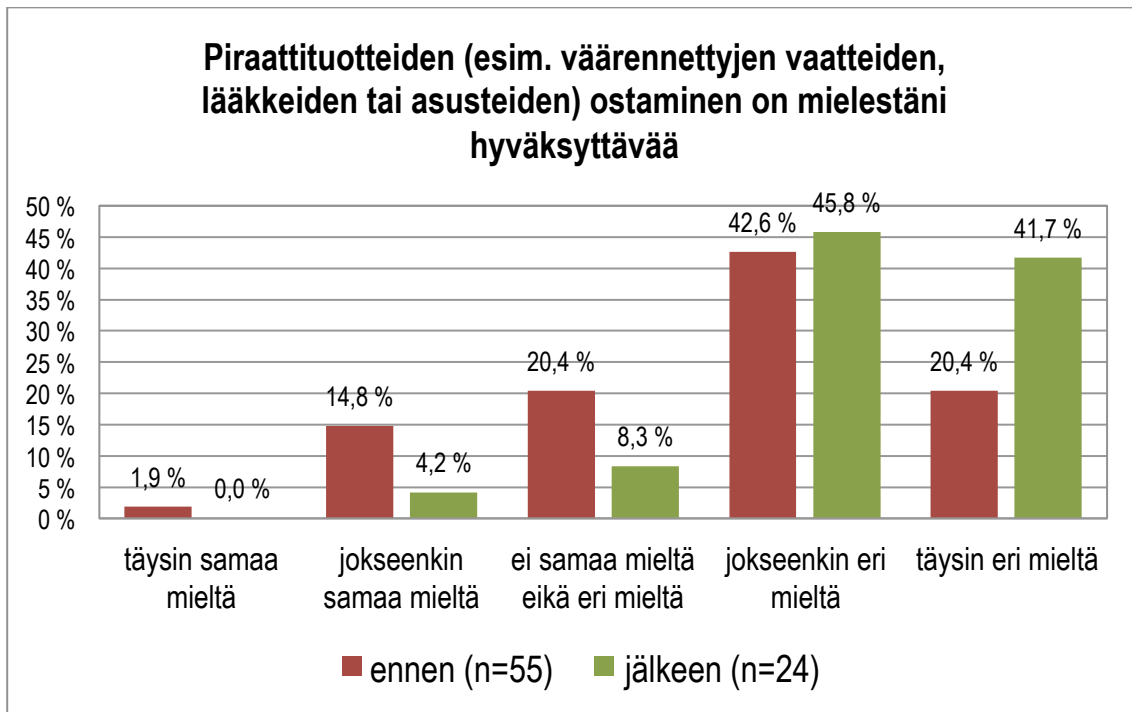
KUVIO 4. Taloushallinnon opiskelijoiden mielipiteet verokorttita työskentelemisessä tilanteessa, jossa maksettaisiin 10 % enemmän palkkaa

Ensimmäisessä kyselyssä 19 vastaajaa, eli 35 %, oli jokseenkin eri mieltä pizzan ostamisesta kuitista, jos saisivat sen euron halvemmalla. Lisäksi täysin eri mieltä oli 18 vastaajaa, eli 33 %. Jokseenkin samaa mieltä oli 11 vastaajaa, eli 20 %, ja täysin samaa mieltä kolme vastaajaa, eli 6 %. Toisen kyselyn vastaajista 15 vastaajaa, eli 63 %, olivat täysin eri mieltä asiasta ja jokseenkin eri mieltä oli viisi vastaajaa, eli 21 %. Ei samaa eikä eri mieltä oli yksi vastaaja, eli 4 %, kun taas jokseenkin samaa mieltä kolme vastaajaa, eli 13 % vastaajista. Kukaan ei ollut täysin samaa mieltä asiasta. (Kuvio 5.)

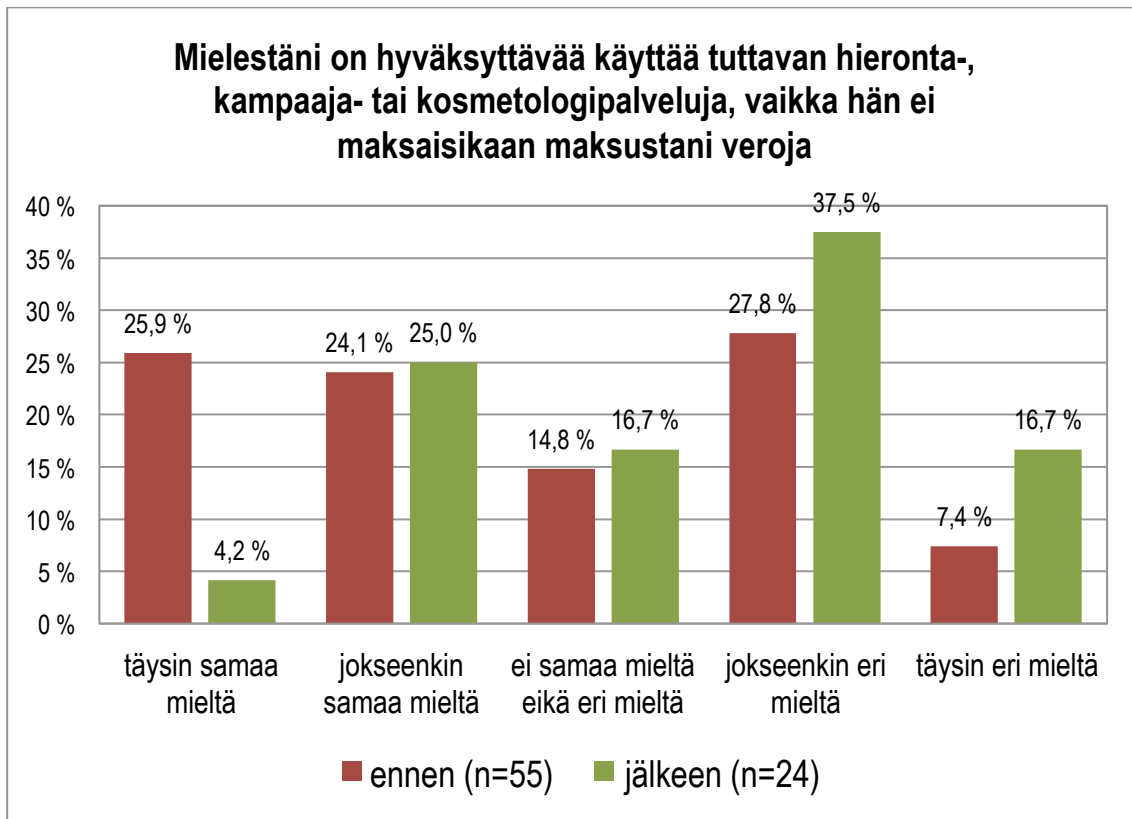
KUVIO 5. Taloushallinnon opiskelijoiden mielipiteet pizzan ostamisesta ilman kuittia tilanteessa, jossa sen saisi euron halvemmalla

Ensimmäisen kyselyn vastaajista 23 vastaajaa, eli 43 %, oli jokseenkin eri mieltä piraattituotteiden ostamisen hyväksyttävyydestä. Täysin eri mieltä oli 11 vastaajaa, eli 20 %, kun taas 11 vastaajaa, eli 20 %, ei ollut asiasta samaa eikä eri mieltä. Täysin samaa mieltä oli vain yksi vastaaja, eli 2 %. Toisessa kyselyssä 11 vastaajaa, eli 46 %, oli jokseenkin eri mieltä asiasta. 10 vastaajaa, eli 42 %, oli täysin eri mieltä asiasta. Ei samaa eikä eri mieltä oli kaksi vastaajaa, eli 8 %, ja jokseenkin samaa mieltä yksi vastaaja, eli 4 %. (Kuvio 6.)

KUVIO 6. Taloushallinnon opiskelijoiden mielipiteet piraattituotteiden ostamisen hyväksyttävyydestä

Ensimmäisessä kyselyssä 14 vastaajaa, eli 26 %, oli täysin samaa mieltä, että on hyväksyttävää käyttää tuttavien hieronta-, kampaamo- tai kosmetologipalveluja, vaikka tuttava ei maksaisi maksuista veroja. Lisäksi 13 vastaajaa, eli 24 %, oli asiasta jokseenkin samaa mieltä. Jokseenkin eri mieltä oli 15 vastaajaa, eli 28 %, ja vain neljä vastaajaa, eli 7 %, oli täysin eri mieltä asiasta. Toisessa kyselyssä edellä mainittu väittämä jakoi eniten mielipiteitä. Asiasta täysin samaa mieltä oli yksi vastaaja, eli 4 %, ja samaa mieltä kuusi vastaajaa, eli 25 % vastaajista. Ei samaa eikä eri mieltä oli kuusi vastaajaa, eli 25 %. Yhdeksän vastaajaa, eli 38 %, oli jokseenkin eri mieltä ja neljä vastaajaa, eli 17 %, täysin eri mieltä väittämästä. (Kuvio 7.)

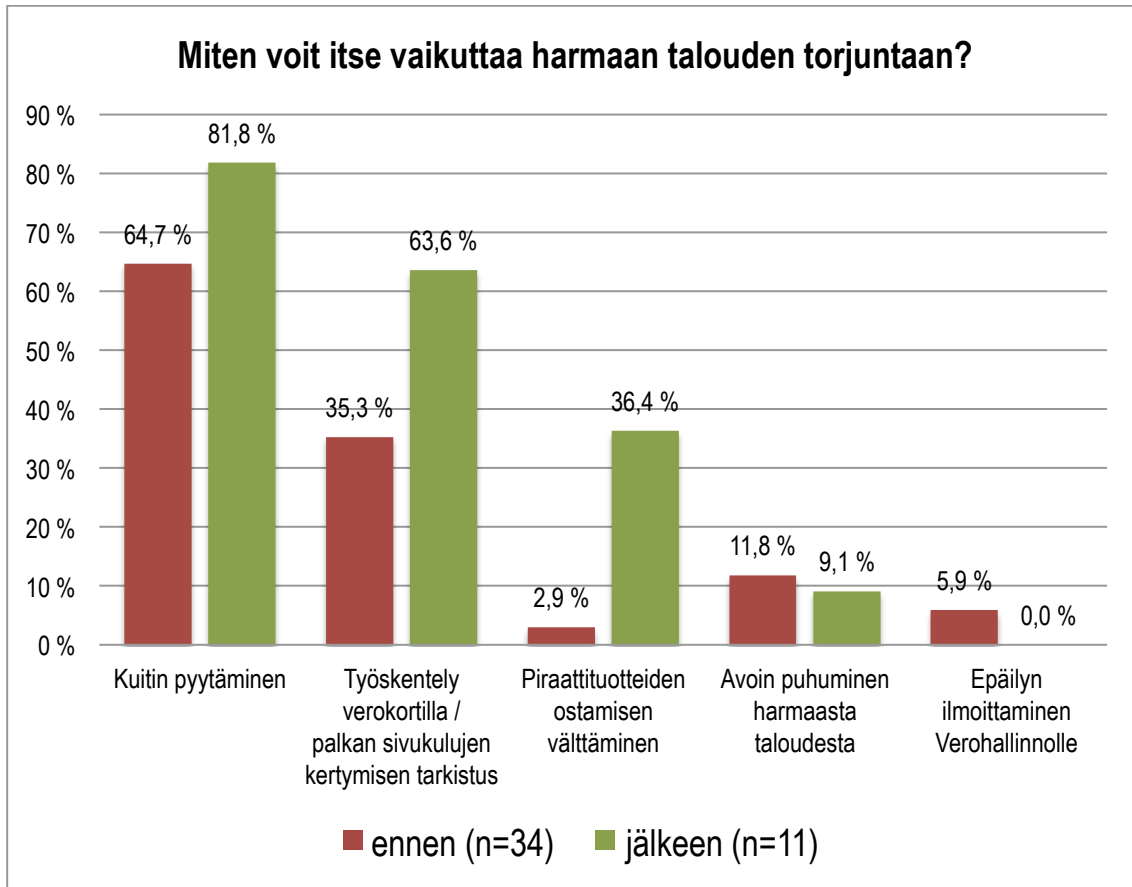

KUVIO 7. Taloushallinnon opiskelijoiden mielipiteet tuttavien hieronta-, kampaamo- tai kosmetologipalveluiden käyttämisestä, vaikka tuttava ei maksaisikaan veroja maksuista

Ensimmäisen kyselyn vapaaehtoiseen avoimeen kysymykseen omista vaikutusmahdollisuuksista harmaan talouden torjunnassa vastasi 34 henkilöä, jolloin vastausprosentti oli 62 %. Saaduista vastauksista muodostimme viisi yleisintä esille nousutta teemaa. 22 vastauksessa, eli 65 %:ssa vastauksissa tuotiin esille kuitenkin pyytäminen ostosten yhteydessä. 12 vastauksessa, eli 35 %:ssa vastauksista mainittiin verokortilla työskentely tai kieltäytyminen pimeästä työstä. Neljä vastausta, eli 12 %, sisälsi maininnan avoimesta keskustelusta tai muiden tietouden lisäämisestä harmaaseen talouteen liittyvistä asioista. Kahdessa vastauksessa, eli 6 %:ssa, mainittiin harmaan talouden epäilyn ilmoittamisesta Verohallinnolle ja yhdessä vastauksessa, eli 3 %:ssa, pidättäytyminen piraattituotteiden ostamisesta. Liitteessä kolme on opiskelijoiden vastaukset kokonaisuudessaan ensimmäisen kyselyn avoimeen kysymykseen.

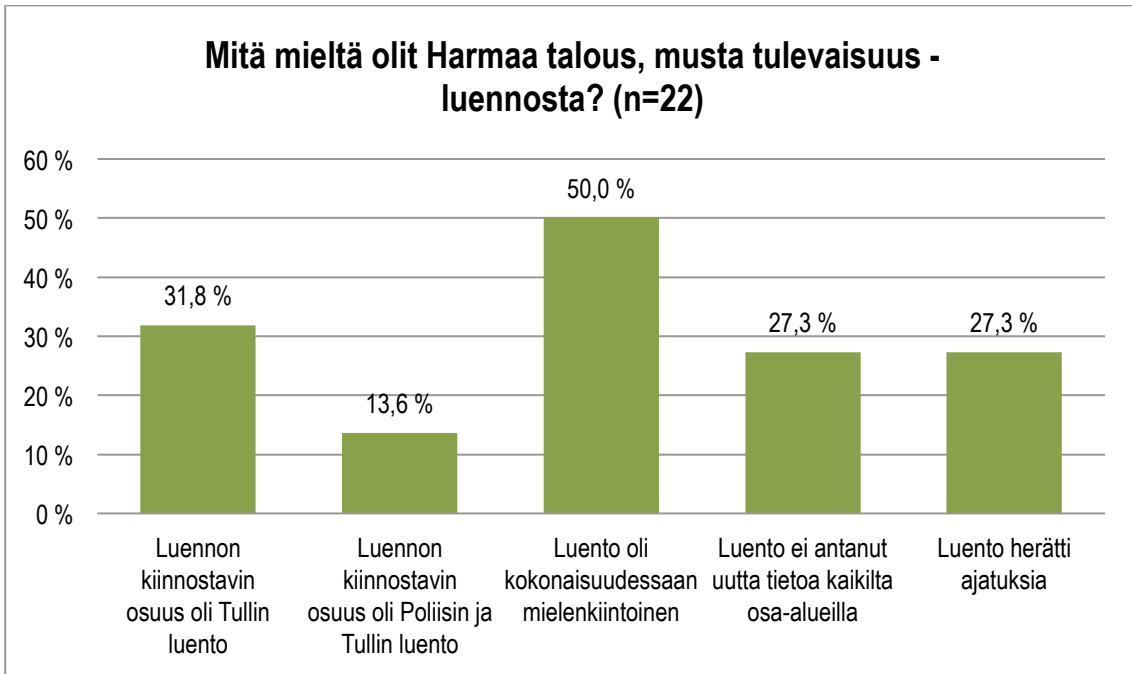
Toisessa kyselyssä ensimmäiseen avoimeen kysymykseen harmaan talouden vaikutuskeinoista vastasi 11 henkilöä eli 46 % kaikista vastanneista. Yhdeksässä vastauksessa, eli 82 %:ssa, vastauksista mainittiin kuitenkin pyytäminen ostoksia tehdessä. Verokortin toimittaminen työnantajalle sekä palkan sivukulujen kertymisen tarkistus esiintyi jossain muodossa yhteensä seitsemässä

vastauksessa eli 64 %:ssa vastauksista. Neljä vastaajaa eli 36 % mainitsi tuoteväärännösten tilaamisen välttämisen ja yksi vastaaja eli 9 % harmaan talouden tietouden lisäämisen tuttavien keskuudessa. (Kuvio 8.) Liitteessä neljä on opiskelijoiden vastaukset kokonaisuudessaan toisen kyselyn avoimiin kysymyksiin.

KUVIO 8. Taloushallinnon opiskelijoiden tiedostamat omat vaikutusmahdollisuudet harmaan talouden torjuntaan

Toisen kyselyn toinen avoin kysymys koski mielipidettä itse luennosta. Puolet eli 11 vastaajaa piti luentoa kokonaisuudessaan mielenkiintoisena. Seitsemän vastaajan, eli 32 %, mielestä luennon mielenkiintoisin osuus oli Tullin luento ja kolmen vastaajan, eli 14 % mielestä, kiinnostavin osuus oli Poliisin ja Tullin luento. Kuudessa vastauksessa eli 27 %:ssa vastauksista mainittiin, ettei luento tuonut jokaiselta osa-alueelta uutta tietoa. Kuudessa vastauksessa eli 27 %:ssa vastauksista mainittiin luennon herättäneen ajatuksia ja pohtimaan harmaata taloutta. (Kuvio 9.)

KUVIO 9. Taloushallinnon opiskelijoiden mielipiteet Harmaa talous, musta tulevaisuus -luennosta

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuskysymykseen ”Kuinka Harmaa talous, musta tulevaisuus –luento vaikuttaa opiskelijoiden veromyönteisyyteen?” saimme tulokseksi luennon vaikuttaneen positiivisesti opiskelijoiden veromyönteisyyteen. Vertailtaessa monivalintakysymysten vastauksia ennen luentoa ja luennon jälkeen, voidaan lähes jokaisen kysymyksen kohdalla todeta tapahtuneen muutosta kielteisempään suuntaan harmaata taloutta kohtaan. Avoimien kysymysten vastaukset tukevat tätä johtopäätöstä. Tuloksien ja niiden perusteella tehtyjen johtopäätöksiä luotettavuutta on syytä tarkastella kriittisesti, sillä vastaajien määrä puolittui toisessa kyselyssä ensimmäiseen kyselyyn verrattuna. Emme voi myöskään tietää ovatko ensimmäiseen kyselyyn vastanneet opiskelijat täysin samoja kuin toiseen kyselyyn vastanneet.

Opiskelijoiden suhtautuminen verokortista työskentelyyn oli jo ennen luentoa kielteinen ja luennon jälkeen kielteisyys kasvoi entisestään. Ensimmäisen kyselyn perusteella 40 vastausta eli 74 % mielipiteistä sijoittui joko jokseenkin tai täysin eri mieltä -osioon. Toisen kyselyn myötä mielipiteet muuttuivat suhteellisesti entistä kielteisemmiksi, jolloin jokseenkin tai täysin eri mieltä -osioon sijoittui jopa 21 vastausta eli 88 % vastauksista. Verokortin alaisena työskentely yksityisen henkilön näkökulmasta lienee kaikkein tunnetuin ja vakiintunein keino harmaan talouden torjunnassa, minkä vuoksi se oli opiskelijoille jo entuudestaan tuttu. Verokortin toimittaminen työnantajalle ennen palkanmaksua on varmasti monelle itsestäänselvyys, mikä osaltaan vaikutti opiskelijoiden vastausten kielteisyyteen jo ensimmäisen kyselyn kohdalla. Verohallinnon edustajan muistutus luennolla pimeän työnteon haitoista työntekijälle sekä muistutus siitä, ettei pimeän työn tekeminen kerrytä eläkettä, saattoivat auttaa kielteisen suhtautumisen lisääntymisessä. Maininta konkurssitilanteista, joissa työntekijä ei voi hakea palkkasaatavia palkkaturvasta, eikä näin ollen ole oikeutettu ansiosidonnaiseen päivärahaan, olivat myös tärkeitä seikkoja. Toisaalta avointen kysymysten vastausten perusteella Verohallinnon luento-osuuden ei koettu tuovan yhtä paljon lisätietoa verrattuna Poliisin ja Tullin osuuteen, mikä puolestaan kertoo jo valmiista verotukseen liittyvästä tiedosta, joka opiskelijoilla oli harmaaseen talouteen liittyen.

Opiskelijoiden mielipiteet pizzan ostamisesta halvemmalla ilman kuittia olivat ennen luentoa hajanaiset. Vastaajista 37, eli 68 %, olivat jokseenkin tai täysin eri mieltä väittämästä, mutta toisaalta 14 vastaajaa, eli 26 %, olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä asiasta ennen luentoa. Luennon jälkeen jokseenkin tai täysin eri mieltä olevien suhteellinen osuus nousi huomattavasti, sillä se

kasvoi 83 %:iin, jolloin vastaajista 20 oli tätä mieltä. Lisäksi luennon jälkeen täysin samaa mieltä väittämästä ei ollut yksikään vastaaja, kun taas ennen luentoa kolme vastaajaa, eli 6 %, oli täysin samaa mieltä asiasta. Opiskelijat eivät välttämättä ole ennen luentoa pysähtyneet ajattelemaan sitä, mihin asioihin kuititta myyminen vaikuttaa. Mielenpitoita on saattanut muuttaa se, että nuoria heräteltiin pohtimaan yhteisillä verorahoilla aikaansaattua hyvää, kuten esimerkiksi terveystalvuita ja opintotukea sekä verotulojen kertymisen vaikuttavuutta niiden hoitamiseen. Lisäksi kerrottiin, että usein ilman kuititta saadut myyntitulot menevät pimeiden palkkojen maksuun ja näin ollen sen vaikutus harmaan talouden määrään moninkertaistuu. Opiskelijoiden myönteisyyttä pizzan ostamiseen kuititta voi myös osaltaan selittää houkutus halvempaan hintaan ottaen huomioon opiskelijoiden yleisen tulotason.

Opiskelijoiden suhtautuminen piraattituotteiden ostamisen hyväksyttävyyteen oli jo ennen luentoa aika kielteinen, jolloin 34 vastaajaa, eli 63 % oli jokseenkin tai täysin eri mieltä asiasta. Luennon jälkeen jokseenkin tai täysin eri mieltä olevien suhteellinen osuus nousi jopa 88 %:iin, mikä tarkoittaa, että vastaajista 21 oli tätä mieltä. Kielteisyyden lisääntymiseen on voinut vaikuttaa Tullin osuus, joka mahdollisesti toi enemmän konkreettista näkökulmaa asiaan. Toisen kyselyn avoin kysymys luennon kiinnostavuudesta tukee tätä päätelmää, sillä vastausten perusteella erityisesti Tullin luennosta pidettiin sen käytännölläisyyden vuoksi, josta voidaan päätellä sen osaltaan vaikuttaneen suhtautumiseen piraattituotteita kohtaan luennon jälkeen. Edellistä väittämää tukee myös toisen kyselyn vastaukset avoimeen kysymykseen koskien harmaan talouden torjunnan keinoja: toisessa kyselyssä piraattituotteiden boikotointi mainittiin yhteensä neljässä vastauksessa kun puolestaan ensimmäisessä kyselyssä se mainittiin ainoastaan yhdessä vastauksessa. Vastausten jakautumista tarkasteltaessa huomioitavaa on myös se, että ei samaa mieltä eikä eri mieltä olevien määrä laski 11 vastauksesta, eli 20 %:sta, kahteen vastaukseen, eli 8 %:iin, josta voidaan päätellä luennon antaneen uutta tietoa sellaisille, jotka eivät ennen luentoa osanneet sanoa omaa mielipidettä asian hyväksyttävyydestä. Luennoitsija antoi opiskelijoille katsottavaksi väärennettyjä tuotteita, jotka olivat hyvin aidonnäköisiä, minkä lisäksi luennolla kerrottiin väärennettyjen tuotteiden mahdollisesti sisältämistä turvallisuus- ja terveysriskeistä sekä kuluttajasuojalain puuttumisesta tuoteväärennösten kohdalla. Näillä asioilla voidaan ajatella olevan vaikutusta opiskelijoiden kielteisempään suhtautumiseen piraattituotteiden ostamiseen luennon jälkeen.

Kaikista kysymyksistä selvästi myönteisimmin opiskelijat suhtautuivat tuttavien hieronta-, kampanjo- tai kosmetologipalvelujen käyttämiseen, vaikka tuttava ei maksaisikaan maksuista veroja. Ennen luentoa jopa 27 vastaajaa eli 50 % opiskelijoista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä

asiasta. Luennon jälkeen osa vastaajista oli edelleen tätä mieltä, vaikkakin jokseenkin tai täysin samaa mieltä olevien määrä laski 7 vastaajaan, eli 29 %:iin. Tuttavan kohdalla palvelujen ostaminen veroja maksamatta ei välttämättä tunnu kovin suurelta ja merkittävältä asialta. Tämän tarjoamia palveluita ei välttämättä aina osata mieltää samanarvoiseksi ja samat verovelvollisuudet omaaviksi, kuin mitä tuntemattoman tarjoamat palvelut. Vaikka tuttavien palveluita käyttävä henkilö tiedostaisikin ostavansa palvelun, josta ei makseta veroja, voi kynnyksen huomauttamiseen ja ilmiantamiseen olla suuri. Opiskelijoiden kohdalla verottoman palvelun mahdollinen edullisempi hinta voi myös vaikuttaa asenteisiin.

Ensimmäisen avoimen kysymyksen vastaukset, koskien omia vaikutuskeinoja harmaan talouden torjunnassa, tukevat johtopäätöstämme luennon vaikuttavuudesta opiskelijoiden veromyönteisyyteen. Vastausten perusteella toisen kyselyn kohdalla voidaan todeta opiskelijoiden tiedostaneen paremmin omat vaikutusmahdollisuutensa harmaaseen talouteen ensimmäiseen kyselyyn verrattuna. Jo ensimmäisen kyselyn kohdalla opiskelijat osasivat nimetä harmaan talouden torjunnan keinoja suhteellisen laajasti, minkä vuoksi toisessa kyselyssä nimetyt keinot olivat suurimmaksi osin samoja. Muutosta oli kuitenkin havaittavissa keinojen nimeämisen muuttuessa yksityiskohtaisemmaksi sekä siinä, että toisen kyselyn vastauksissa oli nimettynä lähes poikkeuksetta useampi keino vastausta kohden. Kuitenkin pyytäminen, verokortilla työskentely ja piraattituotteiden ostamisen välttämisen mainitseminen lisääntyivät selvästi toisen kyselyn vastauksissa verrattuna ensimmäiseen kyselyyn. Ilmeisesti etenkin Tullin osuus luennosta oli vaikuttava, sillä ensimmäisessä kyselyssä vain 1 vastaaja, eli 3 %, nimesi piraattituotteiden ostamisen välttämisen, kun taas toisessa kyselyssä 4 vastaajaa, eli 36 %, nimesi tämän omaksi vaikutusmahdollisuudekseen. Epäilyn ilmoittaminen Verohallinnolle putosi kahdesta vastauksesta, eli 6 %:sta, nollaan, joka voi kertoa, ettei Verohallinnon osuus ollut opiskelijoille hirveän mieleenpainuva tai uutta asiaa sisältävä. Täysin uusia vaikutusmahdollisuuksia opiskelijat eivät osanneet nimetä toisessa kyselyssä verrattuna ensimmäiseen kyselyyn, josta voidaan päätellä asioiden olleen jo valmiiksi tuttuja osalle opiskelijoista. Luento saattoi tuoda opiskelijoille yksityiskohtaisempaa tietoa omien vaikutusmahdollisuuksien käyttämisestä ja samalla lisätä halukkuutta niiden käyttämiseen. Kyseisen avoimen kysymyksen kohdalla huomioitavaa on vastanneiden määrän putoaminen kolmannekseen, joka antaa aihetta tarkastella tulosten luotettavuutta ja vertailukelpoisuutta kriittisesti.

Myös toinen avoin kysymys tuki johtopäätöksiämme luennon vaikuttavuudesta positiivisesti veromyönteisyyteen. Useat opiskelijat kertoivat luennon olleen osin mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä kokemus ja tämän vuoksi voidaan sen ajatella tukevan tutkimustuloksiamme. Erityisen

pidetty asia luennossa oli sen käytännönläheisyys. Etenkin Tullin osuutta ja käytännön esimerkkejä keuhuttiin ja sen kerrottiin jääneen mieleen. Muutama opiskelija kertoi erityisesti Poliisin ja Tullin osuuksien olleen mielenkiintoisia, sillä niiden toiminta oli entuudestaan oudompaa. Yksi opiskelijoista kertoi Verohallinnon osuuden jääneen huonosti mieleen ja toinen toi esille sen, ettei Verohallinnon osuus tuonut uutta tietoa taloushallinnon opiskelijalle. Yksi opiskelijoista olisi kaivannut alan opiskelijoille hieman syvällisempää tietoa asioista. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että luennon avulla tuotiin hienosti monen mielestä etäinen aihe osaksi jokaisen arkeen vaikuttavia asioita tai arkielämää. Huomioitavaa on, ettei tällä kysymyksellä varsinaisesti ollut tarkoitus mitata aikaansaattua muutosta veromyönteisyydessä, vaan saada kerättyä mahdollisesti tärkeää informaatiota yleisön puolelta siltä varalta, ettei luento olisi vaikuttanut lainkaan opiskelijoiden veromyönteisyyteen.

Toiseen tutkimuskysymykseemme ”Mitä keinoja verotuksella on harmaan talouden torjunnassa” löysimme vastaukseksi runsaasti erilaisia menetelmiä harmaan talouden torjuntaan. Teoriaosuudessa käsitelimme yhteensä 11 keinoa, joilla harmaata taloutta pyritään aktiivisesti torjumaan. Tutkimuksen edetessä ilmeni, että harmaan talouden torjuntaan on kiinnitetty selvästi enemmän huomiota 2000-luvulla ja etenkin viime vuosina uusia keinoja on kehitetty runsaasti. Näistä uusimpina mainittakoon tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen sekä metalliromun ja -jätteen myynnin käänteinen arvonlisäverovelvollisuus.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanjaan liittyvän oppilaitoskiertueen luennon vaikutusta taloushallinnon tradenomiopiskelijoiden veromyönteisyyteen sekä tutkia mitä keinoja verotuksella on harmaan talouden torjunnassa. Yhteistyö toimeksiantajamme Verohallinnon kanssa sujui hyvin ja yhteydenpito tutkimuksen edetessä oli sähköpostitse vaivatonta. Verohallinnon kerrottuaan tutkimustarpeensa ja –toiveensa pitämässämme alkupalaverissa, saimme vapaat kädet tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Tutkimusmenetelmänä käytimme kyselytutkimusta, jonka avulla selvitimme opiskelijoiden mielipiteitä harmaaseen talouteen liittyvissä asioissa ennen ja jälkeen luennon. Tulokseksi saimme luennon vaikuttaneen opiskelijoiden veromyönteisyyteen positiivisesti.

Kyselytutkimus osoittautui hyväksi tutkimusmenetelmäksi perusjoukkomme laajasta määrästä johtuen. Laatimamme monivalintakysymykset mittasivat mielestämme hyvin opiskelijoiden harmaan talouden tietämystä ja niiden käytännönläheisen asetteluun johdosta opiskelijoiden oli helppo ymmärtää, mitä väittämällä tarkoitetaan. Avoimen kysymyksen avulla saatuja mielipiteitä luennosta voidaan käyttää hyödyksi luennon kehittämiseen entistä paremmaksi tulevaisuudessa. Neljä monivalintakysymystä ja kaksi avointa kysymystä olivat mielestämme pituudeltaan riittävät, sillä emme halunneet tehdä kyselystä liian pitkää, jotta opiskelijat jaksaisivat paneutua ja vastata siihen mahdollisemman totuuden mukaisesti.

Tulosten luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon opiskelijoiden koulutustausta ja jo olemassa oleva kohtuullinen tietämys harmaasta taloudesta. Mikäli tutkimus olisi kohdistunut esimerkiksi ensimmäisen vuoden- tai eri suuntausvaihtoehdon tradenomiopiskelijoihin, olisi tutkimustulokset voineet osoittaa jotain muuta. Eniten tietämys näkyi vertailtaessa ensimmäisen ja toisen kyselyn harmaan talouden torjuntaan liittyvää avointa kysymystä, sillä tietämys oli heti suhteellisen laajaa ja toisen kyselyn kohdalla ei merkittäviä muutoksia keinojen nimeämisessä tapahtunut. Huomioon otettavia asioita arvioinnissa ovat myös toisen kyselyn kohdalla vastaajien puolittunut määrä ensimmäiseen kyselyyn nähden, mikä jossain määrin vaikuttaa vastausten vertailukelpoisuuteen ja luotettavuuteen. On myös mahdollista, että kaikki toiseen kyselyyn vastanneet opiskelijat eivät ole täysin samoja kuin ensimmäiseen kyselyyn vastanneet opiskelijat. Tulosten luotettavuutta olisi voinut mahdollisesti parantaa keräämällä luennon päätyttyä siihen

osallistuneitten opiskelijoiden sähköpostiosoitteet, jolloin toinen kysely olisi ollut mahdollista lähettää ainoastaan heille.

Verohallinnon antama opinnäytetyön aihe oli mielenkiintoinen molemmille tekijöille sen ajankohituksen ja monipuolisuuden vuoksi, minkä ansiosta saimme teoriaosuuden kasaan nopeasti. Empiirisen osuuden koimme haastavaksi, sillä kumpikaan meistä ei ollut aikaisemmin tehnyt kyselytutkimusta. Etenkin kysymysten laatiminen kyselyihin vaati aikaa ja työstämistä. Halusimme saada monivalintakysymyksistä mahdollisimman käytännönläheisiä, jotta opiskelijat ymmärtäisivät mitä kysymyksellä tarkoitetaan ja niihin olisi mahdollisimman helppo löytää sopiva vastaus. Kysymysten kehittämisessä käytimme avuksi ohjausseminaaria, jossa tiedustelimme kuulijoilta heidän ajatuksiaan siitä, millaisia kysymyksien tulisi olla. Lopullisen muodon kysymykset saivat sen jälkeen, kun olimme käyneet ne läpi yhdessä Verohallinnon kanssa. Tämä lisäsi varmuuttamme kyselyä kohtaan ja saimme hyviä kehitysideoita kysymyksiin. Muutamia monivalintakysymyksiä muutettiin Verohallinnon ehdotuksesta yhä käytännönläheisempään muotoon.

Toiseksi haastavaksi asiaksi tutkimuksen teossa muodostui opiskelijoiden vastausten kerääminen. Ensimmäisen kyselyn kohdalla ohjaava opettajamme järjesti opiskelijoille tuntien aikana mahdollisuuden vastata kyselyyn, minkä johdosta saimme hyvin vastauksia. Toisen kyselyn kohdalla emme pystyneet toimimaan samalla tavoin, sillä tarkoituksenmukaista oli saada kyselyyn vastaamaan nimenomaan henkilöt, jotka olivat kuuntelemassa luentoa. Tämän vuoksi emme saaneet tavoitettua yhtä montaa opiskelijaa vastaamaan toiseen kyselyyn. Ensimmäisen kyselyn lähettämisessä ongelmaksi muodostui linkin toimivuus, sillä kyselyyn ei aluksi pystynyt vastaamaan kuin yksi henkilö ryhmäsähköpostiosoitetta kohden. Saimme korjattua ongelman ajoissa ja lähetettyä toimivan linkin kyselyyn uudelleen opiskelijoille.

Haastetta toivat myös ongelmat itse luennon varaamisessa, sillä vastaus luennon onnistumisesta saapui viikkoa ennen itse luennon ajankohtaa. Tästä johtuen meidän täytyi saada ensimmäinen kysely valmiiseen muotoon parin päivän aikana. Mielestämme onnistuimme kyselyn toteuttamisessa kuitenkin hyvin, sillä ensimmäinen kysely saatiin ajoissa lähetettyä ja vastaukset kerättyä ennen luentoa. Hidastuksista ja haasteista huolimatta opinnäytetyö valmistui suunnitellun aikataulun mukaisesti.

Eettisyys toteutui mielestämme työssämme hyvin, sillä emme keränneet kyselyyn vastanneitten henkilötietoja tai muita tietoja, joista vastaajat olisi pystynyt tunnistamaan. Sähköpostiosoitteina käytimme ryhmien omia ryhmätunnuksia, jolloin ei ollut mahdollista havaita, kuka ryhmän jäsenistä on kyselyyn vastannut.

Kyselyssä esiin tulleiden opiskelijoiden mielipiteiden perusteella luennon suunnittelussa voisi kiinnittää vielä enemmän huomiota kohderyhmään ja heidän taustatietoihinsa. Ammattikorkeakouluopiskelijat omaavat suhteellisen hyvät perustiedot, jolloin luennon pääpaino voisi mahdollisesti olla käytännön esimerkeissä, kuten Tullin erityisen pidetyssä luento -osuudessa. Mahdollinen luento sisältyvä teoreettinen osuus voisi ammattikorkeakoululaisille olla jopa syvällisempi kuin mitä se nyt on. Koska luento lisäsi opiskelijoiden negatiivista suhtautumista harmaata taloutta kohtaan, mielestämme aiheeseen liittyviä luentoja olisi hyvä toteuttaa kouluilla jatkossakin, vaikka itse Harmaa talous, musta tulevaisuus –viestintäkampanja päättyisikin.

LÄHTEET

Alustava verotarkastuskertomus 2014. Viitattu 22.12.2014, <http://www.verotarkastus.fi/alustava-verotarkastuskertomus/>.

Alvesalo, A., Heiskanen, S., Laukkanen, J. & Virta, E. 2006. Huojuva talous. Helsinki: Edita Prima Oy.

Arvonlisäverolaki 30.12.1993/1501.

BDO Auditor Oy 2014. Rakentamisen laajennettu tiedonantovelvollisuus voimaan 1.7.2014 – tiedätkö velvoitteesi?. Viitattu 7.12.2014, <http://www.audiator.fi/story/rakentamisen-laajennettu-tiedonantovelvollisuus-voimaan-172014-tiedatko-velvoitteesi>.

Dooxe 2014. Urakoitsijat. Viitattu 18.12.2014, <http://www.kaanteinenarvonlisavero.fi/urakoitsijat/>.

Ennakkoperintälaki 20.12.1996/1118.

Harmaa talous kuljetusalalla 2014. Viitattu 2.12.2014, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/ilmiot/harmaa-talous-kuljetusalalla>.

Harmaa talous rakennusalalla 2014. Viitattu 2.12.2014, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/ilmiot/harmaa-talous-rakennusalalla>.

Harmaa talous ravintola-alalla 2014. Viitattu 2.12.2014, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/ilmiot/harmaa-talous-ravintola-alalla>.

HE 31/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle romualan käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta koskeviksi säännöksiksi, <http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+31/2014&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>.

HE 41/2010. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi arvonlisäverolain muuttamisesta ja arvonlisäverolain väliaikaisesta muuttamisesta,
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100041?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=HE%2041%2F2010>.

HE 56/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi arvonlisäverolain ja Ahvenanmaan maakuntaa koskevista poikkeuksista arvonlisävero- ja valmisteverolainsäädäntöön annetun lain muuttamisesta, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140056#idp713568>.

HE 58/2011. Hallituksen esitys laiksi veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi,
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110058?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=HE%2058%2F2011>.

HE 92/2012. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi verotusmenettelystä annetun lain ja työturvallisuuslain muuttamisesta, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120092#idp1597008>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirvonen, M., Lith, P. & Walden, R. 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunta.

Kampanjainfo 2014. Viitattu 2.12.2014, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/info>.

Kankaanranta, T. & Muttilainen, V. 2010. Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Konkurssi 2015. Viitattu 7.1.2015, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/seurauksia/konkurssi>.

Konkurssilaki 20.2.2004/120.

Koistiainen, R. 2013. Harmaa talous maksaa monin tavoin yhteiskunnalle. Haaste: asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta 14 (3), 4–6.

Kuinka laaja verotarkastus voi olla? 2014. Viitattu 22.12.2014, <http://www.verotarkastus.fi/kuinka-laaja-verotarkastus-voi-olla/>.

Laki Harmaan Talouden selvitysyksiköstä 21.12.2010/1207.

Laki kaupallisista tavarankuljetuksista tiellä 21.7.2013/693.

Laki kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa 30.8.2013/658.

Laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä 9.12.2011/1231.

Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558.

Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain muuttamisesta 3.10.2014/793.

Lehto, T. 2006. Ilmaiset nettipuhelut kännykällä. Tietokone 25 (10), 37–38.

MaRa 2014. Näin tunnistat harmaan ravintolan. Viitattu 30.11.2014, <http://www.mara.fi/nain-tunnistat-harmaan-ravintolan/>.

Mitä on harmaa talous ja talousrikollisuus? 2014. Viitattu 30.12.2014, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/yleista>.

Mitä ulosotto on – ja onko sillä jotain tekemistä harmaan talouden kanssa? 2015. Viitattu 7.1.2015, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/seurauksia/taloudelliset-vaikeudet-ja-ulosotto>.

Määttä, K. 2013. Harmaan talouden torjunnasta – teoriasta käytäntöön. Teoksessa J. Wacker (toim.) Näkökulmia arviointiin ja valvontaan. Tampere: Juvenes Print, 153–173.

Neuvoston täytäntöönpanoasetus 282/2011.

Orjala, J. 2015. Verotarkastus – yleisimmät havainnot toistuvat. Tilisanomat 35 (1), 27–29.

Oulasvirta, L. Kihn, L. Mänttari, P. & Wacker, J. 2013. Näkökulmia arviointiin ja valvontaan. Tampere: Tampere University Press.

Rangaistukset 2015. Viitattu 6.1.2015, <http://www.mustatulevaisuus.fi/fi/seurauksia>.

Ruuskanen, E. 2012. Harmaan talouden torjuntaa oppilaitoskiertueella. Haaste: asiantuntevasti rikoksantorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta 14 (2), 36.

SKAL 2013. Hyvästit 30 prosentin säännölle – Suomi sai uuden tavaraliikennelain. Viitattu 21.1.2015.

http://www.skal.fi/ajankohtaista/skal_tiedottaa/tiedotearkisto/tiedotteet_2013/hyvastit_30_prosentin_saannolle_-_suomi_sai_uuden_tavaraliikennelain.9462.news.

Tilaajavastuu Oy 2014. Tilaajavastuulaki. Viitattu 8.1.2015, <https://www.tilaajavastuu.fi/tilaajavastuulaki/>.

Tilastokeskus 2013. Kansantalouden tilinpito. Viitattu 1.12.2014, <http://www.tilastokeskus.fi/tup/kantilinpito/index.html>.

Tilisanomat 2014. Verovelkarekisteri käyttöön vielä tänä vuonna. Viitattu 28.12.2014, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/verovelkarekisteri-k%C3%A4ytt%C3%B6n-viel%C3%A4-t%C3%A4n%C3%A4-vuonna>.

Tuloverolaki 30.12.1992/1535.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. TEM raportteja 18/2013. Viitattu 6.1.2015, https://www.tem.fi/files/36306/TEMrap_18_2013_28032013.pdf.

Valtionvarainministeriö 2012. Harmaan talouden torjunta. Viitattu 15.12.2014, https://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/0106_harmaa_talous/index.jsp.

Verohallinto 2010. Ennakkoperintärekisteri. Viitattu 6.1.2015, http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ ja_yhteisoasiakkaat/Yhdistys_ ja_saatio/Ennakkoperintarekisteri.

Verohallinto 2011a. Harmaan talouden määritelmä. Viitattu 1.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Harmaan_talouden_maaritelma\(14464\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Harmaan_talouden_maaritelma(14464)).

Verohallinto 2011b. Mitä verotarkastuksessa tapahtuu?. Viitattu 22.12.2014, [https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Yhdistys_ja_saatio/Verotarkastus/Mita_verotarkastuksessa_tapahtuu\(10754\)](https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Yhdistys_ja_saatio/Verotarkastus/Mita_verotarkastuksessa_tapahtuu(10754)).

Verohallinto 2011c. Mitä verotarkastus on?. Viitattu 22.12.2014, http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Verotarkastus.

Verohallinto 2011d. Rakennusalan käännetty arvonlisäverovelvollisuus. Viitattu 1.2.2015, http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Arvonlisaverotus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelvollisuus.

Verohallinto 2012a. Rakennusalan käännetty arvonlisäverovelvollisuus. Viitattu 18.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Arvonlisaverotus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelvollisuus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelv\(20031\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Arvonlisaverotus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelvollisuus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelv(20031)).

Verohallinto 2012b. Veronumero – ohje rakennusalan työntekijöille ja työnantajille. Viitattu 14.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Muu_verotus/Veronumero__ohje_rakennusalan_tyontekijo\(20240\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Muu_verotus/Veronumero__ohje_rakennusalan_tyontekijo(20240)).

Verohallinto 2013a. Arvonlisäverotus. Viitattu 6.1.2015, http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Arvonlisaverotus.

Verohallinto 2013b. Kotitalous palkan maksajana. Viitattu 3.1.2015, http://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Kotitalous_tyon_teettajana/Kotitalous_palkan_maksajana%289884%29.

Verohallinto 2013c. Tilannekuvia harmaasta taloudesta. Viitattu 17.11.2014, http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Tilannekuvia_harmaasta_taloudesta%2821527%29.

Verohallinto 2013d. Verohallinnon rekisterit. Viitattu 30.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Julkisuus_ ja_tietosuoja/Verohallinnon_rekisterit/Verohallinnon_rekisterit\(12962\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Julkisuus_ ja_tietosuoja/Verohallinnon_rekisterit/Verohallinnon_rekisterit(12962)).

Verohallinto 2013e. Tietoa harmaasta taloudesta: Harmaa talous 2013. Viitattu 31.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_harmaasta_taloudesta_Harmaa_talou\(29777\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_harmaasta_taloudesta_Harmaa_talou(29777)).

Verohallinto 2014a. Kampanja muistuttaa kesätyöntekijöitä verokortista. Viitattu 30.11.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Medialle/Lehdistotiedotteet/Kampanja_muistuttaa_ kesatyontekijoita_ve\(32629\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Medialle/Lehdistotiedotteet/Kampanja_muistuttaa_ kesatyontekijoita_ve(32629)).

Verohallinto 2014b. Kotitalousvähennys. Viitattu 1.1.2015, <http://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Kotitalousvahennys>.

Verohallinto 2014c. Kuitintarjoamisvelvollisuus astuu voimaan 1.1.2014, Viitattu 3.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Kuitintarjoamisvelvollisuus_astuu_voimaa\(30519\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Kuitintarjoamisvelvollisuus_astuu_voimaa(30519)).

Verohallinto 2014d. Rakennusalan harmaan talouden torjunta. Viitattu 17.11.2014, http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Rakennusalan_harmaa_n_talouden_torjunta%2818486%29.

Verohallinto 2014e. Rakentamiseen liittyvä tiedonantovelvollisuus. Viitattu 4.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2014/Rakentamiseen_liittyva_tiedonantovelvoll\(32723\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2014/Rakentamiseen_liittyva_tiedonantovelvoll(32723)).

Verohallinto 2014f. Uudistettu kuulemismenettely ja verotarkastushavainnot TOP 10. Viitattu 5.1.2015, http://www.vero.fi/download/Veroinfo_Verotarkastuksessa_havaitut_virheet_ ja_uudistettu_kuulemismenettely/%7B6ACBA41C-8534-43B8-82F1-DC0117937A87%7D/10102.

Verohallinto 2014g. Verotarkastusyksiköiden yhteystiedot. Viitattu 28.12.2014, http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Yhteystiedot/Verotarkastus.

Verohallinto 2014h. Verovelkarekisteri. Viitattu 28.12.2014, [http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Maksuvaikeudet/Verovelkarekisteri\(34171\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Maksuvaikeudet/Verovelkarekisteri(34171))).

Verohallinto 2014i. Harmaan talouden tilannekuva 2011. Viitattu 6.1.2015, [http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Tilannekuvia_harmaasta_taloudesta\(21527\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta/Tilannekuvia_harmaasta_taloudesta(21527))).

Verohallinto 2014j. Mistä tunnet sä yrityksen? Viitattu 30.12.2014, <http://veroblogit.com/2014/05/05/mista-tunnet-sa-yrityksen/>.

Verohallinto 2014k. Mitä yritysveroysikkö tekee? Viitattu 30.11.2014, <http://veroblogit.com/2014/04/07/mita-yritysverotusyksikko-tekee/>.

Verohallinto 2014l. Metallromun ja -jätteen myynnin käännetty arvonlisäverovelvollisuus. Viitattu 25.1.2015, [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/Metallromun_ja_jatteen_myyntin_kaannett\(35045\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/Metallromun_ja_jatteen_myyntin_kaannett(35045))).

Verohallinto 2014m. Tele-, lähetys- ja sähköisten palvelujen arvonlisäverotus. Viitattu 8.3.2015, [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2014/Tele_lahetys_ja_sahkoisten_palvelujen_ar\(34821\)](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/2014/Tele_lahetys_ja_sahkoisten_palvelujen_ar(34821))).

Verohallinto 2015. Harmaan talouden torjunta. Viitattu 5.1.2015, http://www.vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_torjunta.

Veronmaksajain keskusliitto Ry 2013. Tilastoja kotitalousvähennyksen käytöstä. Viitattu 3.1.2015, <https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Tilastot/Tuloverot/Kotitalousvahennys/>.

Veronmaksajain keskusliitto Ry 2014. Kotitalousvähennys. Viitattu 1.1.2015, <https://www.veronmaksajat.fi/Asunto-ja-auto/Kotitalousvahennys/>.

Verotarkastuskertomus 2014. Viitattu 22.12.2014,
<http://www.verotarkastus.fi/verotarkastuskertomus/>.

Wulff, S. 2012. Veronumero käyttöön rakennustyömailla. Tilisanomat 32 (1), 34–37.

Yleistä verotarkastuksesta 2014. Viitattu 22.12.2014, <http://www.verotarkastus.fi/>.

Hyvä taloushallinnon opiskelija,

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää Harmaa talous, musta tulevaisuus -luennon vaikutavuutta opiskelijoiden veromyönteisyyteen. Tutkimuksemme liittyy kaksi kyselyä, joista ensimmäiseen pääset vastaamaan alla olevasta linkistä. Toinen kyselyistä toteutetaan muutama viikko Musta tulevaisuus -luennon jälkeen. Työmme toimeksiantajana toimii Verohallinto.

Olethan ystävällinen ja vastaat kyselyyn alla olevan linkin kautta. Vastauksesi on meille tärkeä, jotta saamme luotettavaa tietoa opinnäytetyötämme varten. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa n. 5 minuuttia.

Toivottavasti pääset myös osallistumaan keskiviikkona 18.2. klo 8.15 koulumme auditoriossa toteutettavaan Musta tulevaisuus -luentoon. Luennolla on Poliisin, Verohallinnon ja Tullin edustaja kertomassa harmaan talouden esiintymismuodoista, sen vaikutuksista meidän kuluttajien ja yritysten elämään sekä siitä, miten harmaata taloutta torjutaan. Luento kestää noin 1,5 tuntia.

Ystävällisin terveisin,

Sanna-Kaisa Luiro LIK2SNT2

Elisa Majala LIK2SNT2

Harmaa talous - opiskelijoiden veromyönteisyys

1. Voisin työskennellä ilman verokorttia jos saisin 10 % enemmän palkkaa. *

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

2. Ostaisin pizzan saamatta kuittia siitä, jos saisin sen euron halvemmalla. *

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

3. Piraattituotteiden (esim. väärennettyjen vaatteiden, lääkkeiden tai asusteiden) ostaminen on mielestäni hyväksyttävää. *

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

4. Mielestäni on hyväksyttävää käyttää tuttavien hieronta-, kampaamo- tai kosmetologipalveluja, vaikka hän ei maksaisikaan maksustani veroja. *

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

5. Miten voit itse vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan?

Hyvä taloushallinnon opiskelija,

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää Harmaa talous, musta tulevaisuus -luennon vaikutavuutta opiskelijoiden veromyönteisyyteen. Työmme toimeksiantajana toimii Verohallinto. Tutkimukseemme liittyy kaksi kyselyä, joista ensimmäiseen oli mahdollista vastata ennen koulullamme järjestettyä Harmaa talous, musta tulevaisuus -luentoa. Toiseen kyselyyn pääset vastaamaan alla olevasta linkistä.

Jos osallistuit 18.2. järjestettyyn luentoön, niin oletthan ystävällinen ja vastaat kyselyyn. Voit vastata siihen, vaikka et olisi vastannut lähettämäämme ensimmäiseen kyselyyn. Vastauksesi on meille tärkeä, jotta saamme luotettavaa tietoa opinnäytetyötämme varten. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa n. 5 minuuttia.

Ystävällisin terveisin,

Sanna-Kaisa Luuro LIK2SNT2

Elisa Majala LIK2SNT2

Harmaa talous - opiskelijoiden veromyönteisyys

1. Osallistuitko koulullamme järjestettyyn Harmaa talous, musta tulevaisuus -luennolle *

- Kyllä
- Ei

2. Voisin työskennellä ilman verokorttia, jos saisin 10 % enemmän palkkaa *

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

3. Ostaisin pizzan saamatta siitä kuittia, jos saisin sen euron halvemmalla *

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

4. Piraattituotteiden (esim. väärennettyjen vaatteiden, lääkkeiden tai asusteiden) ostaminen on mielestäni hyväksyttävää *

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

5. Mielestäni on hyväksyttävää käyttää tuttavien hieronta-, kampaamo- ja kosmetologipalveluja, vaikka hän ei maksaisi maksuistani veroja *

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Ei samaa mieltä eikä eri mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

6. Miten voit itse vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan?

7. Mitä mieltä olit Harmaa talous, musta tulevaisuus –luennosta? *

Miten voit itse vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan?

- Toimimalla itse mahdollisimman oikein ja edistämällä muiden tietoutta harmaasta taloudesta.
- Pyytää kuittia.
- Maksamalla verot ja pyytämällä kuittia ostoksistani.
- Pyytämällä aina kuitenkin erilaisia palveluita ostaessa ja välttämällä palveluiden ostoa niiltä, joita voidaan epäillä veron kiertämisestä.
- Toimimalla eri tavalla kuin, mitä vastasin.
- Kysymällä kuittia jos sitä ei saa automaattisesti. Tekemällä itse "rehellistä" työtä esim. maksamalla verot.
- Puhumalla asiasta avoimesti.
- Olematta käyttämättä tuotteita tai palveluita, joista tiedän ettei siitä makseta veroja tai oikeaa palkkaa.
- En tee töitä pimeänä.
- Vaatimalla omista ostoista aina kuitenkin ja olla tekemättä sekä ostamatta pimeää työtä
- Kysymällä kuittia jos sitä ei tarjota, puhumalla avoimesti asiasta, tekemällä itse "rehellistä" työtä.
- Ostamalla aina kuittia vastaan.
- Kävin viime kesänä eräässä pizzeriassa, kun olin maksamassa ostoksiani, maksupäätte olikin "rikki" ja myyjä pyysi minua nostamaan automaattista käteistä maksua varten. Kävin nostamassa rahat ja suoritin maksun, tämän jälkeen myyjä kysyi "tarvitsetko kuitin?", vastasin että "kyllä kiitos". Myyjä antoi minulle sitten kuitin, mutta en siinä nählissäni sitten pysähtynyt kuittia tarkemmin katsomaan. Kotona lompakkoa siivotessani huomasin sitten, millaisen kuitin olin saanut –kuitissa ei ollut niitä tietoja mitä siinä kuuluisi olla, vaan epä-määräisiä numeroita siellä täällä. Tein ilmoituksen tästä kuitista ja pizzeriasta verohallintoon, ja sieltä vastasivat että ottavat asian käsittelyyn. Minulla on aina tapana ottaa kuitti vastaan, ja pyytää sitä, jos en sitä saa muuten. Olen opettanut lähipiiriänikin ottamaan kuitin vastaan. Ottamalla kuitin ostamistani tuotteista ja palveluista ja kieltäytymällä pimeistä töistä.
- Pyytämällä kuittia.

- Varmistamalla, että saa kaikista ostoksista kuitit mukaan. Jos työnantaja ehdottaa veronkiertelyä, niin ilmoittaa siitä eteenpäin.
- Varmistan että jokaisesta ostoksesta saan kuitin, en käytä piraattituotteita
- En tee ostoksia joista en saa kuittia.
- Pyytämällä kuitin
- Muistaa ottaa kuitin käteiselle maksaessa.
- Olemalla itse rehellinen. vero menee hyvään tarkoitukseen. Kertomalla siitä myös muille ja perustelemalla.
- Ottamalla kuitin käteisellä maksaessa.
- En työskentele pimeästi. Vaadin kuitin tekemistäni ostoksista.
- Huolentimalla, että ostamistani asioista on maksettu vero. Sekä että palkastani on tehty tarvittavat pidätykset.
- Maksamalla veroja, antamalla verokortin työnantajalle eikä tee töitä pimeästi. Täytyy huolehtia, että saa ostoistaan kuitin.
- Pyytämällä/vaativalla saada aina ostamisen yhteydessä kuitti olla käyttämättä ja ostamatta palveluja/tavaroita, joista tiedän ettei makseta veroja. olla ottamatta vastaan työtä, jota yritetään tarjota pimeänä.
- Ostettaessa tuotteita ja palveluja, pyytäisin kuittia. En osta palveluja yrittäjiltä, jotka haluavat tehdä työn pimeästi.
- En käy syömässä paikoissa, joissa epäilen/tiedän, että työntekijöille maksetaan pimeänä.
- Ilmoittaa epäilyttävät tapaukset poliisille/verovirastolle
- Pyytämällä aina kuitin tuotteistani/palveluistani
- Pyytämällä aina kuitin kaikesta.
- Huolehtia itse, että ostaa palveluita joista maksetaan verot eikä mene töihin harmaata taloutta harjoittavaan yritykseen. Ja mahdollisesti itse yrittäjänä maksaa verot jne.
- En suostu työskentelemään ilman verokorttia.
- Vaadin aina kuitin.

Miten voit itse vaikuttaa harmaan talouden torjuntaan?

- Pyytämällä kuittia, tekemällä kirjallisen työsopimuksen, pyytämällä palkkakuittia ja palkanmaksua tilille, tekemällä työtä vain verokortin kanssa.
- Huolehdin itse että työstäni maksetaan sivukulut ja eläkkeeni kertyy. Olen rehellinen ja hoidan oman osuuteni veroista jotta suomi voi edelleen olla hyvinvointivaltio.
- Toimimalla oikein esim. aiemmin esitettyjen kysymyksien kohdalla. Kasvattamalla tietoutta tuttavien piirissä harmaan talouden ongelmista.
- En työskentele/maksa palkkoja pimeästi, vaadin kuitin, en osta tuoteväärennöksiä, ilmoitan jos huomaan jonkun toimivan laittomasti.
- Ostamalla palveluita, joista yrittäjä maksaa veron ja vaatimalla kuittia.
- Pyytämällä aina kuitin, viemällä työnantajalle verokortin ja huolehtimalla että hän ilmoittaa palkasta verot oikein.
- Tekemällä työtä rehellisesti, vaatimalla kuittia ja olemalla tarkkana kun tilaa esim. netistä tavaraa etteivät ne ole väärennettyjä.
- Toimittamalla aina verokortin työnantajalle ja pyytämällä kuitin ostoksia tehdessä, jos sitä ei tarjota.
- Pyytämällä kuitin; tarkastamalla, millainen tausta tuotteilla on.
- Vaatimalla kuitin ostoksista, varmistamalla ettei osta piraattituotteita.
- Työskentelemällä itse vain verokortilla / vaatimalla palkanmaksua verokorttia käyttäen; vaatimalla kuittia, jollei sitä automaattisesti tarjota.

Mitä mieltä olit Harmaa talous, musta tulevaisuus –luennosta?

- Verottajan edustaja ei ollut perehtynyt kohderyhmään, puhui kuin 9.-luokkalaisille. Tullin edustajalle 10 pistettä ja papukaijamerkki!
- Verotoimiston osuudesta en muista mitään. Tullin esimerkit ja kiertävät tuotenäytteet olivat herättävin ja mieleenpainuvuin osuus.
- Oli mielenkiintoinen, varsinkin tullin pitämä osuus jäi mieleen. Luento laitto ajattelemaan.
- Mielenkiintoisia näkökulmia asiaan, erityisesti Tullin toiminta ja löydökset kiinnostivat minua.
- Ainoa mielenkiintoinen osio oli tullin luento. Muut oli suunniteltu yläastelaisille?
- Erityisesti poliisin ja tullin osuus oli mielenkiintoisia koska niistä oli paljon esimerkkejä ja niiden toiminta oli muutenkin oudompaa, erityisesti tullin toiminta.
- Suunnattu itseäni nuoremmille, ehkä tämän alan opiskelijoille olisi voinut olla hieman syvällisempää tietoa.
- Varsinkin poliisin pitämä osuus oli todella mielenkiintoinen. Hyvä aihe.
- Hyvä luento, erityisesti poliisin ja tullin osuudet.
- Ihan ok.
- Luento oli oikein mielenkiintoinen ja opettavainen. Muutti omia käsityksiäni Harmaasta taloudesta.
- Oli todella mielenkiintoinen ja sai uuttakin tietoa. Varsinkin tullin ja poliisin osuus oli mielenkiintoinen ja sai eniten uutta tietoa.
- Mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä!
- Ihan hyvä aihe tosin osa asiasta oli jo entuudestaan tuttua.
- Tosi mielenkiintoinen. Varsinkin Poliisin ja Tullin osuus. Verohallinnon osuuteen olisi kaivannut enemmän käytännön esimerkkejä.
- Mielenkiintoinen, ajatuksia herättävä, hyvät esimerkit esimerkiksi tullin osalta saivat ajattelemaan asioita uudelta kantilta.
- Hyvä luento, ihan mielenkiintoisesti esitytetty. Etenkin Tullin osuus oli mielenkiintoinen ja sitä jaksoi kuunnella, kun ei lukenut niin suoraan jostain paperista tms.
- Erityisesti tullin osio oli todella mielenkiintoinen, mutta sen sijaan Verohallinnon osuus ei tarjonnut mitään uutta tietoa taloushallinnon opiskelijalle.
- Mielenkiintoinen ja kohahduttava.
- Luento oli hyödyllinen. Opein uusia ja yllättäviäkin asioita aiheesta.

- Erittäin "silmit avaava" kokemus; hienosti tuotu monen mielestä etäinen aihe osaksi jokaisen arkeen vaikuttavia asioita/arkielämää.
- Hyvä kokonaisuus.